

Iza ogledala

o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, izborima 2014. i još ponečemu

Studija koja se nalazi pred čitaocem nastala je kao poslednja faza projekta Centra za razvoj civilnog društva (CRCD) *Škola o manjinskim pravima i integraciji* (u daljem tekstu *Škola*). Projekt su podržali Fondacija za otvoreno društvo i Misija OEBS u Srbiji, s tim što su samo istraživanje i na osnovu njega urađena studija rezultat podrške isključivo Fondacije za otvoreno društvo. Pri implementaciji projekta bile su kombinovane edukativne, istraživačke i medijske aktivnosti. Projekt je bio tesno povezan sa izborima za nacionalne savete nacionalnih manjina održanim 26. oktobra 2014. Jedan od rezultata projekta je ova studija. Stavovi i mišljenja izneti u njoj isključivo predstavljaju stavove i mišljenja istraživanih učesnika izbornog procesa, participanata škole – istraživača, i koautora studije. Oni niukoliko ne moraju da izražavaju stavove Fondacije za otvoreno društvo, niti Misije OEBS u Srbiji.

U Zrenjaninu, decembra 2014.

Andrej Kubiček

mr Snežana Ilić

dr Vladimir Ilić

Metod istraživanja

Osnovni istraživački postupak koji je primenjen u našoj studiji retko se koristi u istraživanjima etničkih odnosa. Mislimo na posmatranje, i to na njegov ovde primenjeni učesnički oblik.

Posmatranje daje najneposrednija saznanja. Između onoga što smo istraživali (izbora za nacionalne savete nacionalnih manjina i kampanje koja im je prethodila) i naših posmatrača postojao je najkraći i najneposredniji put pri stvaranju evidencije: posrednik su bila jedino čula posmatrača. Kod svih drugih metoda podaci su zatno udaljeniji: pri razgovoru informanti moraju da obave samoposmatranje, pa da ga verbalno prenesu intervjuisti. Zvanični državni dokumenti, kao i medijski zapisi, nastaju ili na osnovu samoposmatranja (na primer, statistička anketa prilikom popisa), ili na osnovu posmatranja drugih. Put obaveštenja od snimane pojave do istraživača ovim je produžen, a izvori grešaka i iskrivljavanja informacija se time umnožavaju.

U skladu sa ciljevima projekta, ali, takođe, uzimajući u obzir i i samu prirodu osnovnog predmeta našeg istraživanja, opredelili smo se za učesničko posmatranje. Jednom ranije istraživali smo etničke odnose primenom sistematskog posmatranja; to je verovatno bio jedini pokušaj te vrste u svim post-jugoslovenskim zemljama. (Ilić *et al.*, 2012)

Zašto smo ovom prilikom izabrali učesnički oblik posmatranja, umesto sistematskog neučesničkog, kao osnovni način prikupljanja podataka? Posmatranje sa učestvovanjem su radili obučeni polaznici *Škole*. Na seminarima u Nišu¹ učesnici su prošli instruktazu i o predmetu istraživanja i o načinu na koji se izvodi posmatranje javnih događaja, kakvi su izborna kampanja i sami izbori za nacionalne savete. Učesničko posmatranje daje životniju, sadržajniju i empirijski bogatiju evidenciju od neučesničkog. Posmatranje ne uključuje samo gledanje, nego i slušanje, da bi se razumelo opaženo i da bi se smestilo u prikladan značenjski kontekst. Upravo ovakvo,

¹ Organizovana su dva seminarima: prvi od 2. - 5. oktobra, drugi od 9.-12. oktobra 2014. Broj učesnika: 60

„kvalitativno“, učesničko posmatranje, omogućuje otkrivanje nečeg novog. Jedno je poslati posmatrača na teren sa razrađenim planom posmatranja; drugo je obučiti ih, ukazati na mogućnost otkrivanja nečeg novog i senzibilisati ih da to novo uoče, prožive, i zabeleže. U toku naše obuke na niškim seminarima razvijali smo senzibilitet za uočavanje novog. (Merton, 1979: peto poglavlje). Naša studija stoga prevazilazi monitoring. Ona ima razloga da pretenduje na naučni karakter; jer, ne samo što ima heuristički značaj, nego, se, u meri u kojoj je to moguće, poduhvata i izgradnje i testiranja objašnjenja istraživanog. Ona čitaocu daje nova saznanja koja bi inače izmakla i njemu/njoj, kao i istraživačima. Ona se ne ograničava na empirijska opažanja, već ima i (proto)teorijske kao i praktične ambicije.

To što su značajan broj posmatrača bili pripadnici nacionalnih manjina omogućilo je da se posmatranje drugih kombinuje sa samoposmatranjem. To je otklonilo i jezičku barijeru, i omogućilo kontekstualizaciju opservacija. Greške i pristrasnosti prisutne u beleškama kontrolisane su na uobičajeni način koji se primenjuje pri obradi građe u kvalitativnom obliku. (Stacey, 1969; Yin, 2003; Poole, Folger, 2009)

Rezultat je predočena studija. Ona, videće se, nije nastala samo na osnovu posmatranja. Korišćeni su zvanični statistički izvori, medijski zapisi, sadržaji društvenih mreža, razgovori sa učesnicima izbornog procesa i razgovori sa onim pripadnicima i pripadnicama nacionalnih manjina koji nisu želeli da uzmu učešće u izborima. Primena više načina i izvora prikupljanja podataka omogućila je kontrolu istinitosti sadržaja svakoga od njih, kao i kontrolu pouzdanosti i validnosti opservacija koje su načinili naši posmatrači.

Pri obradi podataka primenjivana je diskurs analiza. Svo troje koautora nezavisno je pristupilo građi u njenom izvornom obliku, a onda su se međusobno savetovali i korigovali.

Naša studija zahvata u područje teorijskih ambicija, ali se ne usredsređuje na proveru teorija. Ona je nastala s praktičnim ciljem. Teorija multikulturalizma i teorije o etničkim odnosima (razvojna teorija i teorija etničkog takmičenja) korišćene su pri objašnjavanju u meri koja je korespondirala najboljem mogućem ostvarivanju ciljeva projekta. Pri izradi plana istraživanja, uloga teorije, mada za čitaoca možda ne mnogo vidljiva, bila je znatno veća.

Zanimali su nas i posebni, i prosečni, i tipični, i devijantni, i ekstremni slučajevi. Posebna pažnja bila je usredsređena na mesta kakva je Subotica (kao sedište eventualne buduće mađarske teritorijalne autonomije, ali i kao grad gde se najintenzivnije ispoljavaju napetosti između etničkih Hrvata i nacionalno deklariranih Bunjevaca), Petrovac na Mlavi (gde je na izborima 2010. bilo najviše policijskih privođenja), Novi Pazar (zbog unutarmanjinskih podela i bojkota izbora), mesta naseljena većim brojem Rusina (Kucura, Ruski Krstur, Đurđevo, Novi Sad), koji kao relativno malobrojna, ali etablirana manjina, mogu da budu istovremeno i lakmus i putokaz, Bečej (zbog Partije mađarskog jedinstva koja je bojkotovala izbore, ali i Demokratske zajednice vojvođanskih Mađara), kao i Senta (zbog Građanskog saveza Mađara, koji je takođe bojkotovao izbore za nacionalne savete). Čitalac studije videće da je istraživanje obuhvatilo znatno veći broj naselja. Ne pominjemo ih sve, namerno: garantovali smo anonimnu upotrebu podataka, ne samo posmatranima i sagovornicima, nego i našim posmatračima, od kojih bi oni, koji su prikupljali podatke u manjim mestima, lako bili prepoznati. Već i potreba za ovakvom garancijom predstavlja nipošto nevredan istraživački nalaz.

Nismo unosili jezičke ni pravopisne ispravke ni u iskaze posmatranih sagovornika, ni u beleške posmatrača. Hteli smo da sačuvamo boju, kontekst, raspoloženje, koji su pratili kampanju za izbore nacionalnih saveta nacionalnih manjina 2014, kao i same ove izbore.

Zvanični podaci o izlaznosti i rezultati glasanja

Slobodno dostupni podaci nastali mimo našeg istraživanja će biti prvi interpretirani. Njih pre svega čini zvanični statistički materijal i rezultati koje je izdala Republička izborna komisija (RIK). Od posebnog značaja za našu studiju su broj birača upisanih na birački spisak svake manjine, ali i u celosti, udeo birača koji su ostvarili svoje pravo 26. oktobra, i konačno broj prijavljenih lista i njihovi pojedinačni rezultati. Ukupno gledano, od 456.444 pripadnika svih nacionalnih manjina upisanih u posebne biračke spiskove, glasalo je 171.799 (37.63%). Izlaznost je uočljivo manja nego pre 4 godine, kada je iznosila 54.5%. Ove godine je bilo i za oko 20.000 više upisanih glasača što jeste zanimljivo, imajući u vidu da pripadnici etničkih manjina skupa

imaju negativan prirodni priraštaj. Doduše, ovog puta je i broj manjina koje su izašle na neposredne izbore bio veći za jednu (ukupno 17), pošto su se i Slovenci odlučili za ovaj vid glasanja, ali uticaj ovog faktora je vrlo mali. Hrvati i Makedonci su ponovo izabrali predstavnike na elektorskim skupštinama, s tim da su im se pridružili i Crnogorci.

Nekoliko etničkih zajednica, poput Jugoslovena, Goranaca, Cincara, Turaka, Rusa i Poljaka iz različitih razloga nisu birale nacionalne savete.

Rezultati izbora

Analizirani podaci za izbore 2014. godine su preuzeti sa internet stranice Republičke izborne komisije², dok su oni iz 2010. pribavljeni iz baze podataka nekadašnjeg Ministarstva za ljudska i manjinska prava, koje ih je organizovalo.

Albanci: od 35.395 upisanih u poseban birački spisak na 100 biračkih mesta, glasalo je 14.108 (39.85%). Na prethodnim izborima glasalo je 15.071 Albanaca, od kojih je 81% glasalo za listu Partije za demokratsko delovanje Rize Halimija, a 19% za Demokratsku uniju Albanaca Rahmija Zuljifijua.

1. „Koalicioni për të drejtat e Shqiptarëve/Koalicija za prava Albanaca” 5.788 glasova, 7 mandata
2. Koalicija ujedinjenih Albanaca/Koalicioni i Shqiptarve të bashkuar 4.911 glasova, 5 mandata
3. Demokratska partija – dr cc Nagip Arifi/Partia demokratike – Dr sc Nagip Arifi 3.017 glasova, 3 mandata
4. Za budućnost Albanaca u Srbiji – Sevdail Iseni 124 glasa, 0 mandata
5. Nagib Taipi – Nagib Taipi 100 glasova, 0 mandata.

Aškalijske: od 1.746 upisanih u poseban birački spisak na 52 biračka mesta, glasalo je 582 (33.33%). Na prošlim izborima izašlo je 439 Aškalijskih, od kojih je 51% glasalo za listu Abedina Toplice,

² http://www.rik.parlament.gov.rs/cirilica/propisi_frames.htm

37% za Iljaza Ramadanovića, a 12% za Zijadina Salihua.

1. Aškalije, ali zajedno – Iljaz Ramadanović 222 glasa, 6 mandata.
2. Aškalije za napredak - Abedin Toplica - Ashkali selamet - Abedin Toplica 197 glasova, 5 mandata
3. Aškalije: „Idemo dalje“ – Afroditia Demir 107 glasova, 3 mandata
4. Aškalije za bolje sutra – Zijadin Salihu 41 glasova, 1 mandat

Bošnjaci: od 99.259 upisanih u poseban birački spisak, na 267 biračkih mesta glasalo je 35.638 (35.90%).

Na prethodnim izborima glasalo je 54.154 Bošnjaka, tako da je lista Muamera Zukorlića osvojila 48%, ona bliska Sulejmanu Ugljaninu 37%, a treća, koja se vezuje za Rasima Ljajića 14%.

1. „Za bošnjačko jedinstvo – dr Sulejman Ugljanin“/„Za bošnjačko jedinstvo – dr. Sulejman Ugljanin“ 19.304 glasova, 19 mandata
2. „Za Bošnjake, Sandžak i muftiju“/„Za Bošnjake, Sandžak i muftiju“ 16.044 glasova, 16 mandata

Bugari: od 14.908 upisanih u poseban birački spisak, na 143 biračka mesta glasalo je 9.870 (66.2%, najveća izlaznost).

Na prethodnim izborima za 7 lista glasalo je 8.612 Bugara, tako da je lista Zorana Petrova osvojila 30% glasova, Vladimira Zaharijeva 28%, dok su zapaženiji rezultat ostvarile i liste koje nisu izašle na izbore ove godine kao što su "Koalicija Bugara u Srbiji" Nebojše Ivanova 14.6% i "Za Bosilegrad u evropsku Srbiju" 13.5%.

1. „Vladimir Zaharijev - To smo mi-od srca, za boljitak sviju nas gde god da smo“ „Vladimir Zaharijev /Tova sme nie-ot sьrce, za po-dobro na vsički nas kьdeto i da sme“ 4.782 glasa, 10 mandata
2. Koalicija Bugara u Srbiji - Zoran Petrov/Koalicija na bьlgarite v Sьrbija - Zoran Petrov 2.376 glasova, 5 mandata.

3. „Budućnost u koju verujemo“ – dr Vladica Dimitrov/„Въдеше в което вярваме“ – dr Vladica Dimitrov 2.157 glasova, 4 mandata.

4. Napred – Sonja Stanulov 359 glasova, 0 mandata

Bunjevci: od 8.634 upisanih u poseban birački spisak, na 177 biračkih mesta glasalo je 3.246 (37.59%).

Broj glasača na prethodnim izborima bio je približno isti: 3.388. Tada je relativnu većinu glasova osvojila Suzana Kujundžić Ostojić (34%), dok je Mirko Bajić imao 15%, Nikola Babić i lista "Bunjevci za Bunjevce" 14.5%, lista Branka Pokornića 12.5%, dok su ostale tri liste imale od 7% do 8.3% glasova, od kojih je jedina "Liga Bunjevaca" ponovo učestvovala pod istim imenom, ali sa drugim nosiocem.

1. Savez bačkih Bunjevaca – Mirko Bajić 883 glasa, 6 mandata

2. Bunjevci - mr Suzana Kujundžić - Ostojić 610 glasova, 4 mandata

3. Bunjevačka stranka-Srđan Evetović 436 glasova, 3 mandata

4. Udruženje građana „Bunjevačko kolo” Sombor, Aleksandar Bošnjak 338 glasova, 2 mandata

5. Bunjevačka narodna lista – Branko Pokornić 254 glasa, 1 mandat

6. Bunjevačka matica – Marko Marjanušić 247 glasova, 1 mandat

7. „I Bunjevci su građani Srbije”- Mirjana Savanov 222 glasa, 1 mandat

8. Bunjevački kulturni centar – Bunjevački glas za sve nas - Prof. dr Etela Jerinkić 137 glasova, 1 mandat

9. „Bunjevačka liga” Branko Tot 78 glasova, 0 mandata

Česi: od 1.271 upisanih u poseban birački spisak, na 51 biračkom mestu glasalo je 649 (51.06%, što je treća najveća izlaznost).

Česi su bili jedina manjina koja je imala samo jednu listu na prethodnim izborima (Štefana Klepačeka), koja je osvojila 524 glasa.

1. Česi zajedno, Štefan Klepaček 405 glasova, 10 mandata
2. Česi Srbije - dr Jože Sivaček/Češi Srbska - dr. Jože Siváček 236 glasova, 5 mandata

Egipćani: od 1.865 upisanih u poseban birački spisak, na 57 biračkih mesta glasalo je 494 (26.48%, što je najniža izlaznost).

Broj glasača je manji nego 2010. godine, kada je iznosio 684. Tada je lista Agima Ajre "Budućnost" osvojila 60% glasova, a lista Seladina Osmana "Egipćani ali zajedno" 40% (Osmanova lista je bila druga 2014.).

1. „Za još bolju budućnost” - Agim Ajra 292 glasa, 10 mandata
2. „Zajedno za bolje sutra“ 106 glasova, 3 mandata
3. „Da se znamo“ Nezir Keljmendi 79 glasova, 2 mandata

Grci: od 2.363 upisanih u poseban birački spisak, na 115 biračkih mesta glasalo je 1.528 (64.66%, što je druga najveća izlaznost).

Na prethodnim izborima glasalo je čak malo manje od polovine tog broja: 673 glasača. Lista SaGaPo iz Smedereva osvojila je 65.38% glasova, dok je lista Vere Jeftimijades Jobst imala 34.62% glasova.

1. „Grci Srbije – Vasilios Provelegkos” 897 glasova, 9 mandata
2. „Sa Ga Po – Srpsko Grčko Prijateljstvo”, Rodifcis-Nađ Petar 307 glasova, 3 mandata
3. „Zajednica Grka Srbije Elefterios Venizelos – Beograd” Papadopulos Dimitrios 119 glasova, 1 mandat
4. „Kalimera Srbijo-Grci i potomci”, dr Christos Aleksopoulos 101 glasova, 1 mandat
5. „I Grci su građani Srbije” 94 glasa, 1 mandat

Mađari: od 137.111 upisanih u poseban birački spisak, na 392 biračka mesta glasalo je 55.673 (40.6%).

Ogroman je pad izašlih glasača, pošto je 2010. biračko pravo ostvarilo 76.287 Mađara. I tada je lista SVM-a "Mađarska sloga" ubedljivo pobedila sa 77% glasova, lista "Vojvođanski Mađari za Evropu dr Čengeri Atila" 13.3%, dok su preostale tri liste ("Pokret mađarske nade", lista Lasla

Rac-Saba i "Mađarska liga") osvojile po oko 3% glasova.

1. „Magyar Összefogás – Mađarska sloga“ 46.753 glasova, 31 mandat
2. “DZVM – Čonka Aron” / VMDK – Csonka Áron 3.567 glasova, 2 mandata
3. “Mađarska liga - Nova Mađarska Alternativa - Tibor Vaš”/”Magyar Liga - Új Magyar Alternatíva - Vass Tibor” 2.481 glasa, 1 mandat
4. “Másként magyarságunkért - Fodor László”/„Za Mađare na drugi način - Fodor Laslo” 2.298 glasova, 1 mandat

Nemci: od 2.491 upisanih u poseban birački spisak, na 225 biračkih mesta glasalo je 1.191 (47.81%).

Nešto manje, dakle, nego pre četiri godine, kada je izašlo 1.388 Nemaca, ali je tada bilo i manje lista – samo dve. Lista "Zajedno za jedinstvo nemačke nacionalne manjine Srbije" osvojila je 70.5%, a "Podunavski Nemci Vojvodine" 29.5% glasova.

1. „Gerhard” podunavske Švabe – zajedno, Anton Bek” 564 glasa, 8 mandata
2. Podunavski Nemci Vojvodine - Donauschwaben in Wojwodina 269 glasova, 3 mandata
3. Nemačka lista – Rudolf Vajs, Deutsche Liste – Rudolf Weiss 210 glasova, 3 mandata
4. Podunavske Nemice - Donauschwäbinnen 140 glasova, 1 mandat

Romi: od 61.755 upisanih u poseban birački spisak, na 520 biračkih mesta glasalo je 17.523 (28.37%, što je druga najmanja izlaznost).

I kod ove manjine je uočljiv je veliki pad izlaznosti (12.500), jer je ona pre 4 godine bila 30.255 birača. Tada je prilično jaku relativnu većinu imala lista Vitomira Mihajlovića "Romi za evropsku Srbiju" (45%), dok je ostalih 9 imalo znatno slabije rezultate. Lista Nenada Tairovića osvojila je 15%, "Vojvođanska romska lista" Petra Nikolića 13.67%, "Grupa građana Roma

Srbije" Dragiše Todorovića 8.77%, a lista Srđana Šajna 7%.

1. "Romi za bolju budućnost" 4.308 glasova, 9 mandata
2. „Romski glas za Evropu” 2.668 glasova, 5 mandata
3. „Romi građani i građanke Srbije - Srđan Šajn” 1.877 glasova, 4 mandata
4. "Pravda i istina za svakog Roma - Tane Kurtić" 1.849 glasova, 4 mandata
5. "Savez za promene – ljudi po meri čoveka" 1.767 glasova, 3 mandata
6. „Naša romska lista – Duško Jovanović” 1.415 glasova, 3 mandata
7. „Anglunipe-Napredak” Dragoljub Acković 1.028 glasova, 2 mandata
8. "Romi za Srbiju – Srbija za Rome" 960 glasova, 2 mandata
9. "Asocijacija Roma Srbije – Vladan Stanojević" 910 glasova, 2 mandata
10. "Grupa birača – Romi za Evropu" 503 glasa, 1 mandat

Rumuni: od 17.858 upisanih u poseban birački spisak, na 181 biračkom mestu glasalo je 7.432 (41.61%).

Ova zajednica takođe beleži pad birača, jer je 2010. godine glasalo 9.321 Rumuna. I tada je lista Daniela Petrovića imala najbolji rezultat (48%), dok je "Zajednica Rumuna u Srbiji" imala 15.5%, "Jedinstvo" Valerijua Pintora 14.8%, "Nezavisni Rumuni" 8.3%, "Ujedinjeni Rumuni iz Srbije" 7%, a "Ujedinjeni Rumuni" Raše Todorela 6%.

1. "Ujedinjena lista – Daniel Petrović"/" Lista unită – Daniel Petrovici" 2.975 glasova, 10 mandata.
2. "Zajednica Rumuna – Stevan Mihajlov"/" Comunitatea Românilor – Stevan Mihailov" 1.588 glasova, 5 mandata
3. "Rumuni za nacionalno pomirenje – Jon Čizmaš"/"Românii pentru reconciliere națională – Ion Cizmaș" 873 glasa, 3 mandata
4. „Inicijativa Rumuna iz Srbije - Bojan Barbucić"/„Initiativa Romanilor din Serbia - Bojan Barbucić" 653 glasova, 2 mandata.
- 5." Nezavisni Rumuni Srbije – dr Dorinel Stan"/"Românii independenți din Serbia – Dr. Dorinel

Stan” 652 glasa, 2 mandata.

6. “Ujedinjeni Rumuni – Todorel Raša”/”Români uniți – Todorel Rașa” 314 glasova, 1 mandat

7. “Sve Za Otadžbinu - Jonel Omoran”/”Totul Pentru Țară - Ionel Omoran” 245 glasova, 0 mandata

Rusini: od 8.270 upisanih u poseban birački spisak na 155 biračkih mesta, glasalo je 3.317 (40%).

Pre 4 godine na izbore je izašlo 4.724 Rusina, i glasalo za 6 lista. Tada je pobjeda Slavka Raca bila ubedljivija (36%), a i "Rusinska liga" Olene Papuge je ostvarila bolji rezultat (25.5%).

Zanimljivo je da je i posle tadašnjih izbora svaka od lista imala predstavnike u nacionalnom savetu, pošto su sve osvojile po oko 10% ("Rusinska demokratska stranka – za narod svoj", "Rusinska omladina", "Matica rusinska" i "Sremačka lista").

1. „Zajedno za Rusine - Slavko Rac” / „Vedno za Rusnacoh - Slavko Rac” 806 glasova, 5 mandata.

2. „Rusinska liga” Olena Papuga/„Ruska lira” Olena Papura 634 glasa, 4 mandata

3. „Za Ruski Krstur - Željko Kovač”/„Za Ruski Kerestur - Željko Kovač” 526 glasova, 3 mandata

4. „Ja Rusin”/”Я Rusnak” 468 glasova, 3 mandata

5. “Rusinska inicijativa, Nikola Šanta”/”Ruska inicijativa, Mikola Šanta” 399 glasova, 2 mandata

6. „Mladi za budućnost”/„Mladi za budućnosc” 254 glasova, 1 mandat

7. „Rusinska omladina”/„Ruska mladež” 194 glasova, 1 mandat

Slovaci: od 31.196 upisanih u poseban birački spisak na 160 biračkih mesta, glasalo je 9.682 (31.03%, što je treća najmanja izlaznost).

Ogroman je pad i kod ove zajednice, tačnije za trećinu (2010. godine je izašlo 15.092 glasača).

Lista Ane Tomanove Mankanove je tada imala ubedljivu pobjedu (60% glasova, za nju je tada glasalo gotovo onoliko Slovaka koliko je ih ukupno izašlo na izbore 4 godine kasnije). "Matica

"Slovačka" je bila druga sa 22.3% glasova, dok su "Slovačka liga", "Nova slovačka stranka" i "Slovačka stranka" imale znatno slabije rezultate, iako su i ove liste imale po 1 do 2 predstavnika u NS.

1. "Словачки идентитет" - Ана Томанова Маканова / Slovenska identita - Ana Tomanova Makanova 3.294 glasa, 10 mandata
2. "Slovaci napred! – Pavel Surovi"/ Slováci vpred! – Pavel Surový 2.814 glasova, 9 mandata.
3. „Matica slovačka u Srbiji – za slovački identitet“ Katarina Melegova-Melihova/Matica slovenská v Srbsku – za slovenskost' Katarína Melegová-Melichová 1.846 glasova, 6 mandata
4. Liga Slovaka Vojvodine - Jan Brna 1.051 glas, 3 mandata
5. Slovačka stranka – Jan Paul / Slovenska strana – Ján Paul 519 glasova, 1 mandat

Slovenci: od 1.741 upisanih u poseban birački spisak, na 125 biračkih mesta glasalo je 713 (40.95%).

Na prethodnim izborima Slovenci su birali nacionalni savet preko elektorske skupštine.

1. Slovenci zajedno / Slovenci skupaj 400 glasova, 9 mandata
2. Svi zajedno - Zoran Jovičić 309 glasova, 6 mandata

Ukrajinci: od 2.818 upisanih u poseban birački spisak, na 97 biračkih mesta glasalo je 1.251 (44.39 %).

Pre 4 godine glasalo je 1.640 Ukrajinca za 7 lista. Tada je "Ukrajinska lista za budućnost" imala relativnu većinu sa 25%, za njom je bila lista "Proleće - Vesna" sa 21.5%, "Pravda" sa 17.7%, "Kolomejka" sa 16%, "Kalina" sa 9.5%, lista Dalibora Pjeknog je imala 6%, dok lista "Galičani" nije ušla u NS (4%).

1. Senjuk - Mihajlo Letvenčuk 480 glasova, 6 mandata
2. Ukrajinci zajedno - Stefan Semjaniv 320 glasova, 4 mandata

3. Kalina - Petar Zakamarok 231 glasova, 3 mandata.
4. Ukrajinska lista „Kobzar” - Miro Kalenjuk 136 glasova, 1 mandat
5. Grupa birača „Pravda” - Dalibor Pjekni 74 glasa, 1 mandat

Vlasi: od 27.763 upisanih u poseban birački spisak, na 104 biračka mesta glasalo je 8.902 (32.06%).

Pad je ogroman, pošto je 2010. godine izašlo 12.943 birača. Posebno treba navesti da su predstavnici liste koja je tada imala najveću podršku, "Zajednice Vlaha Srbije" Predraga Balaševića (28%), ove godine bojkotovali izbore. S druge strane, lista koja je ove godine ubedljivo pobedila, "Vlasi za Srbiju", tada je imala 26% glasova. Od ostalih 7 lista samo je nekoliko imalo značajniju podršku: "Vlasi za evropsku Srbiju" Siniše Čelojevića 15%, "Ujedinjeni Vlasi" Dragana Balaševića 11,7%, a "Vlasi u evropskoj Srbiji" Neliya Đorđevića 10,7%.

1. Vlasi za Srbiju – Srbija za Vlahe, Radiša Dragojević 6.365 glasova, 18 mandata
2. Pokret vlašlog ujedinenja – Slobodan Perić 909 glasova, 2 mandata
3. Udruženje „Gergina” Negotin – Primarijus dr Siniša Čelojević 853 glasa, 2 mandata.
4. G. G. „Zajednica Vlaha Srbije - Dragan Demić 700 glasova, 1 mandat

Crnogorci: na skupštini je učestvovalo 90 elektora

1. Aleksandra Vučinić 26 glasova, 7 mandata
2. Ratko Šoć 63 glasova, 16 mandata

Hrvati: na skupštini je učestvovalo 132 elektora

1. Hrvatska lista dr. Slaven Bačić 93 glasa, 21 mandat
2. Zajednička lista hrvatskih udruga „Dr. Tomislav Stantić“ 37 glasova, 8 mandata

Makedonci: na skupštini je učestvovalo 84 elektora

1. Slave Gruevski 28 glasova, 8 mandata
2. Borče Veličkovski 55 glasova, 15 mandata

Interpretacija izlaznosti i rezultata

Odluku o elektorskom načinu izbora članova nacionalnog saveta predstavnici hrvatske zajednice opravdali su time da nisu u mogućnosti da upišu dovoljan broj (40%) pripadnika u poseban birački spisak, zbog geografske raspršenosti ove zajednice, ali i straha njenih članova da se upisuju u takvu vrstu spiska. Postoji, međutim, i alternativno tumačenje koje polazi od uže političke – stranačke uslovljenosti ove odluke. Naime, DSHV, koja je od početka kontrolisala nacionalni savet kroz elektorske izbore održava svoj monopol na zastupanje ove zajednice. Svaki elektor mora obezbediti određeni broj potpisa, za šta je neophodna partijska logistika i resursi kojima drugi kandidati ne raspolažu.

Što se odaziva tiče, manje zajednice poput Grka (64.66%), Čeha (51.06%) i Nemaca (47.81%) su imale veliki odziv, ali su Bugari (66.2%), kao relativno brojna i teritorijalno koncentrisana zajednica ipak imali najveću izlaznost. Razloge za to treba tražiti u velikom siromaštvu opština u kojima Bugari žive (Dimitrovgrad, Bosilegrad, Surdulica, Babušnica), malog obima prava koja uživa ova zajednica od oko 20.000 ljudi, ali i velikog uticaja na lokalnu nosilaca lista Vladimira Zaharijeva (član DSS i predsednik opštine Bosilegrad) i Zorana Petrova (nekadašnji član DS, sada "Zajedno za Srbiju" Dušana Petrivića i nekadašnji zamenik predsednika opštine Dimitrovgrad).

Navedene tri manje zajednice dele još poneka zajednička svojstva, osim malobrojnosti članova. Raspršene su, ali njihove pripadnike čini mahom gradsko stanovništvo, relativno obrazovano; one takođe imaju i dugu tradiciju udruživanja i brojna aktivna udruženja, ali i malu vidljivost u javnosti, što svakako može biti motiv glasača da izađu na izbore.

S druge strane, izlaznost kod mnogoljudnijih zajednica je bila prilično mala, a i manja nego pre četiri godine: kod Mađara 40.6% (za 20.000 manje), Roma 28.37% (za 13.000 manje), Vlaha 32.06% (za 4.000 manje), Slovaka 31.03% (za malo više od 5.000 manje). Osim što su ove zajednice velike, ili relativno velike po broju članova, sve ih karakteriše i neka vrsta bojkota izbora koja se javila tokom kampanje, ili javnih optužbi za partizaciju rada saveta. Teško je utvrditi u kojoj meri je delovanje protivnika održavanja izbora imalo uticaja, ali sama pojava bojkota ukazuje na probleme koji su svakao i neposredno uticali na malu izlaznost. O ovim razlozima će biti reči u narednom delu studije, a njima svakako treba dodati i spoljnopolitički uticaj. Naime, sprega SNS-a i vlasti u Budimpešti uticala je na to da se manje sredstava uloži u razne vidove motivisanja članova slovačke (vezane za DS) i vlaške (vezane delimično za SPS) manjine.

Nisku izlaznost Roma svakako treba tumačiti zajedno sa, takođe, niskom izlaznošću Egipćana (26.48%) i Aškalija (33.33%). Specifičan i težak društveni položaj pripadnika ove tri zajednice je verovatno glavni uzrok. Neobrazovanost znatnog broja pripadnika ovih grupa, a i neretka nepismenost su uzroci koji su bili na delu tokom kampanje. Njima treba dodati i to da su mnogi birači svakako daleko više usmereni na obezbeđivanje sredstava za preživljavanje od bavljenja izborima za nacionalne savete. Tu su i neki sasvim specifični uzroci. Izbori su, naime, održani u nedelju, dan kada veliki broj Roma, Egipćana i Aškalija radi (na pijacama). Takođe, mnogi koji su došli da glasaju su bili vraćeni jer ih nije bilo na spisku, što može biti i posledica promene mesta stanovanja ili bračnog statusa. Jedina veća zajednica koja je zadržala stabilnu izlaznost su Albanci.

DRUŠTVENI KONTEKST IZBORA ZA NACIONALNE SAVETE

Izveštavanje medija o izborima za nacionalne savete nacionalnih manjina

Iako izbori za nacionalne savete nisu izazvali veću pažnju sredstava informisanja namenjenih svim građanima ("većinskih medija"), teško je ne primetiti da je nekoliko manjinskih

zajednica bilo u žiži javnosti tokom par meseci pre izbora. Tačnije, izveštavanje o njima nije bilo deo zvaničnih kampanja za izlazak na izbore ili za podržavanje određene liste, već je bilo prouzrokovano tenzijama unutar tih zajednica ili sa većinskim narodom. Može li se reći da je vlast suštinski prepustila "svojim ljudima" unutar zajednica da se bave kampanjom, deklarativno se ne mešajući, osim u slučaju "neprijateljskih manjina": Hrvata (i DS-a, a tu su i Slovaci), Bošnjaka i Albanaca? Najupečatljiviji slučajevi se tiču "pohoda na Hadžet" u Novom Pazaru i reakcija na njega, poklanjanja (ćiriličnih) udžbenika pripadnicima bunjevačke zajednice, kao i niza nasilnih incidenata u toku i nakon fudbalske utakmice između Srbije i Albanije 14. oktobra 2014.

S druge strane, izbore za neke savete karakterisalo je izrazito fer medijsko izveštavanje. Pri izborima za nacionalni savet rusinske manjine, prema oceni posmatrača, sve liste su bile zaista ravnopravno zastupljene u štampanim i elektronskim medijima na rusinskom jeziku. Rusini su, u ovom pogledu, uistinu prednjačili u dobrom smislu: posmatrači zapažaju „da je urednik novina na rusinskom jeziku „Ruske slovo“ zatražio i dobio podršku od Nezavisnog društva novinara Vojvodine (NDNV) da ono kao strukovno udruženje skrene pažnju manjinskim medijima na Kodeks novinara koji preporučuje da novinari, urednici i ostali medijski poslenici koji se nalaze na izbornim listama za nacionalne savete ne mogu pisati o izborima. NDNV je putem mejlova obavestilo sve redakcije o tome.“ I dalje: „Na sajtu Ruthen Pressa, dnevno informativne agencije na rusinskom jeziku, takođe je stavljen Informator o praćenju predizborne aktivnosti za nacionalne savete 2014, gde su detaljno data uputstva kako će se pratiti predizborna kampanja u nedeljniku „Ruske slovo“, s decidiranim stavom da članovi redakcije koji su na izbornim listama za vreme predizborne kampanje neće pisati o izborima. Elektronski mediji su dobili precizno uputstvo Republičke radiodifuzne agencije (RRA) o načinu praćenja izbora za nacionalne savete. Elektronski mediji su se pridržavali uputstva. Sve liste su ravnopravno predstavljane, nije bilo protežiranja, čak se tada još aktuelan predsednik nacionalnog saveta žalio da redakcija rusinskog programa RTV Vojvodina u toku izborne kampanje nije emitovala priloge

gde je on obavljao neke aktivnosti u ime nacionalnog saveta.³“ Obrazloženje je bilo da je taj predsednik ponovo nosilac liste u izborima 2014.

Drugde je bilo drugačije. Prema zapažanjima sa terena, „neobjavljivanje spiska elektora je izazvalo revolt u hrvatskoj zajednici; država je to obrazložila kao neku vrstu sprečavanja manipulacije.“

Kod najmalobrojnijih nacionalnih manjina mediji su imali malu ili nikakvu ulogu. Zapaženo je da u slučaju nemačke manjine izbori nisu imali nikakvu medijsku podršku, ako se izuzme objavljivanje izbornih lista.

"Pohod na Hadžet" u kontekstu izbora za nacionalni savet Bošnjaka

Islamska zajednica u Srbiji i muftija Muamer Zukorlić organizovali su okupljanje 4. septembra 2014. na kojem su posebnu pažnju izazvali učenici medrese u uniformama i sa barjacima sa nacionalnim i verskim simbolima. Iako SDA Sandžaka Sulejmana Ugljanina nije zvanično učestvovala u šetnji, bili su prisutni i njeni članovi. Zvanični povod za ovaj događaj je bilo obeležavanje 70. godišnjice streljanja saradnika okupatora iz Novog Pazara, a iskazan je i zahtev da se otvore arhivi koji svedoče o tadašnjim zbivanjima. Ovo je bila prilika da predsednik mešihata IZ Mevlud Dudić i muftija Muamer Zukorlić, govoreći o prošlosti svoje zajednice, uobličavaju njene interese i predstave se kao autentični zastupnici navedenih interesa. Na to je reagovao gradonačelnik Novog Pazara, Meho Mahmutović, inače iz rivalskog SDP-a, grupišući političke protivnike na jednu stranu: "Njihove politike su iste, ali su im retorike različite. Zukorlić hoće da bude i verski vođa i političar, a Ugljanin bi da bude i političar i verski vođa"⁴.

³ Obrazloženje je bilo da je taj predsednik ponovo nosilac liste u izborima 2014. Vredi navesti i sledeće zapažanje: „Mediji na rusinskom jeziku su kontinuirano beležili mišljenja pripadnika rusinske zajednice o zadacima budućeg sastava nacionalnog saveta. Anketirani građani, kada je reč o štampanim medijima, su uglavnom imali konstruktivan pristup tim pitanjima, verovatno uz svesrdnu pomoć novinara-anketara koji je odgovore propuštao kroz filtere jezičke ali i uređivačke korekcije. Građani su uglavnom obavešteni u kojim oblastima se ostvaruju mnjinska prava ali je bilo i odgovora iz kojih se vidi da bi nacionalni savet trebao brinuti i o socijalno-ekonomskom statusu pripadnika zajednice koju predstavlja. U elektronskim medijima, uz sve montaže, nije moguće sakriti mimiku, intonaciju i jednostavnost odgovora građana na pitanje šta misle o nacionalnim savetima.“

⁴ http://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/parada-zelenih-uniformi-pretinja-ili-ne_516375.html

Osudi se priključio i njegov stranački vođa i potpredsednik Vlade Rasim Ljajić, kao i narodni poslanik njegove druge partije, SDPS-a, Meho Omerović, koji je ukazao da se radi o kampanji za predstojeće izbore za Bošnjački nacionalni savet⁵. Ovaj incident se prelio van Novog Pazara u međuetničke tenzije, kada su pripadnici "Četničkog pokreta" najavili da će i oni organizovati sličan događaj⁶. Time su otvorili manevarski prostor organizatorima "Pohoda na Hadžet" da se i dalje predstavljaju kao borci za interese Bošnjaka, uz dodatno podizanje napetosti među etničkim grupama koje dele konfliktno iskustvo iz prošlosti. Zaoštrena situacija je svakako uticala na nacionalnu mobilizaciju Bošnjaka, a zahteve za teritorijalnom autonomijom Sandžaka i ujedinjenjem Islamske zajednice iznela u prvi plan kao važnu potrebu pripadnika ovog naroda.

Većinskim medijima su takve najave bile mnogo zanimljivije od samih izbora, tako da su Večernje novosti objavile da Sulejman Ugljanin od traži od članova svoje liste da "priznaju i poštuju rezultate referenduma za autonomiju Sandžaka koji je 1991. godine u ilegali (po kućama) organizovalo tadašnje nepriznato Muslimansko nacionalno veće Sandžaka, a ako budu izabrani za većnika dužni su da se zalažu za pravo Bošnjaka na samoopredeljenje"⁷.

S druge strane, Muamer Zukorlić je pre "Pohoda na Hadžet", ali i dalje u vremenskom okviru izborne kampanje (sredinom avgusta 2014.) dao polusatni intervju kuvajtskoj televiziji koji su preneli pojedini njemu naklonjeni sandžački mediji. Tom prilikom je izjavio da Sandžak "pod okupacijom Srbije i Crne Gore živi sto godina"⁸, te da su vlasti Srbije pod uticajem SPC, i da je pokušala da stvori paralelnu IZ koja će joj biti poslušna⁹.

⁵ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/493479/Omerovic-Cudi-izostanak-reakcije-na-setnju-uniformi-u-Novom-Pazaru>

⁶ <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/494055/TENZIJE-I-cetnici-ekstremisti-zele-da-marsiraju-u-Pazaru>

⁷ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:511432-SDA-Pravo-Bosnjaka-na-samoopredeljenje>

⁸ <http://sandzakpress.net/%3Fp%3D110546>

⁹ Do raskola u Islamskoj zajednici došlo je 2007. godine. Islamska zajednica Srbije čini samostalan rijaset sa sedištem u Beogradu i reisul-ulemom Ademom ef. Zilkicem, i podeljen je na tri mešihata (srbijanski, sandžački i preševski). Islamska zajednica u Srbiji je mešihat Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, koja ima status samostalnog rijaseta, a obuhvata i mešihate u Hrvatskoj, Sloveniji i Islamsku zajednicu Bošnjaka u Njemačkoj. IZuS se dalje deli na četiri muftijstva, od kojih tri odgovaraju mešihatima IZS, a postoji i novosadsko. Centar je u Novom Pazaru, a na čelu je muftija Muamer Zukorlić. Predstavnici IZuS optužuju čelnike IZS da su proizvod srbijanskih vlasti (tadašnjeg Ministarstva vera i DSS-a) koje žele da podele i potčine Islamsku zajednicu svojoj volji. Sa druge strane, jedna od glavnih linija kritike IZS na račun IZuS je da meša religijsko i etničko, odnosno da se ponaša kao da su svi muslimani u Srbiji pripadnici bošnjačkog naroda, zanemarujući ostale.

Udžbenici na bunjevačkom i pitanje položaja Hrvata u Srbiji

Donacija udžbenika učenicima iz bunjevačke zajednice predsednika Tomislava Nikolića, zvanično okarakterisana kao privatna, pokazala se kao koristan lakmus papir za više pojava, što ukazuje na zamršenu etničku situaciju na Severu Bačke. Prvo, ovakav gest svakako da šalje poruku o tome da vlast pripadnike određenih zajednica favorizuje, dok se istovremeno druge suočavaju sa velikim problemima da ostvare pravo na obrazovanje na maternjem jeziku. Takođe, ovakav gest može da znači i podršku aktuelnom sazivu Nacionalnog saveta bunjevačke nacionalne manjine, jer su odštampani udžbenici jak adut u kampanji. Situaciju dodatno komplikuje to što u grupu zajednica koje nemaju udžbenike spadaju Hrvati u Srbiji, koji Bunjevce vide kao planski otuđeni deo svoje zajednice. Problemima tu nije kraj, pošto je najveća hrvatska stranka u Srbiji, DSHV, dugo vremena u koaliciji sa DS, obezbeđivala članovima svoje etničke grupe različite pogodnosti. Dolaskom SNS na vlast DSHV pada u nemilost, zbog čega se deo hrvatske zajednice osetio uskraćenim za pomenuta prava¹⁰. Ova manjina je ostala i bez predstavnika u Narodnoj skupštini, a u javnosti su ponovo pokrenuta pitanja o stradanju Hrvata u Vojvodini devedesetih godina prošlog veka. Zbog toga nije iznenađujuće što je ovaj događaj izazvao oštre reakcije Hrvatskog nacionalnog vijeća (HNV), ali i spoljnopolitičke tenzije, pošto su i predsednik Republike Hrvatske Ivo Josipović i premijer Zoran Milanović negodovali ovim povodom¹¹. Kao još jedna posledica konstantnih bunjevačko-hrvatskih tenzija mogu se tumačiti i pretnje smrću koje su stigle na adresu Mirka Bajića, predsednika Saveza bačkih Bunjevaca i nosioca jedne od izbornih lista¹².

Događaj koji je takođe ukazao na konfliktni odnos ove dve zajednice je i zabrana održavanja naučnog skupa "Identitetski sadržaji i problemi bunjevačkih Hrvata" u subotičkoj Gradskoj kući¹³. Iako je gradonačelnik Jene Maglai (SVM) opravdao takvu odluku sprečavanjem

¹⁰ http://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/subotica/hrvati-bez-poslanika-u-skupstini-srbije_471688.html i <http://www.hnv.org.rs/aktualnosti.php?op=vise&pid=1108>

¹¹ http://www.tanjug.rs/novosti/144240/milanovic--nikoliceva-donacija-nije-korektna.htm?keepThis=true&TB_iframe=true&height=650&width=850&caption=Tanjug+novinska+agencija...

¹² http://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/subotica/pretnje-mirku-bajicu-zbog-nikolica_518028.html

¹³ <http://www.hnv.org.rs/aktualnosti.php?op=vise&pid=1121>

remećenja odnosa u jednoj tolerantnoj sredini, HNV je bio mišljenja da je lokalna vlast stala na stranu Bunjevaca, pošto je u istoj sali ranije bio održan etnološki skup o bunjevačkoj baštini u organizaciji (privremene uprave) bunjevačkog nacionalog saveta. Ovde ne treba izuzeti i interese četvrte strane, subotičkih Mađara, kojima podela Hrvata i Bunjevaca donosi političku korist, jer im omogućava lakše obezbeđivanje vlasti u opštini Subotica. Kada se tome doda saradnja Vlade Srbije na čelu sa SNS-om i mađarskih vlasti, opisana situacija postaje daleko jasnija.

Tenzije sa Albancima

Albanci u opštinama gde ostvaruju pravo na školovanje na maternjem jeziku takođe su se suočili sa nedostatkom udžbenika i neizvesnošću da li će ih đaci imati na početku školske godine. Udžbenici su na kraju stigli, ali nisu izostale pretnje albanskih partija protestima. Mnogo teže tenzije će uslediti mesec i po dana kasnije.

Nakon prekida fudbalske utakmice između Srbije i Albanije u Beogradu došlo je do međuetničkih tenzija širom prostora koji naseljavaju Albanci i koji su zahvatili i druge narode, jer je nasilju bila izložena i grčka zajednica u Albaniji. Mesec dana pre ovog događaja u Skoplju je proglašena albanska federalna jedinica "Republika Ilirida". S druge strane, Albanci i njihova imovina su bili meta nasilja u onim mestima gde predstavljaju manjinu, posebno u gradovima u Vojvodini. Budući da su pripadnici ovog naroda identifikovani sa bavljenjem pekarskim i poslastičarskim zanatom, stradale su upravo ove zanatske radnje, iako nisu bile sve u vlasništvu Albanaca¹⁴. Posledice ovakvih događaja na izbore nije teško naslutiti. S jedne strane, znatan broj Albanaca koji žive van opština Preševa, Bujanovca i Medveđe je obeshrabren da izađe na izbore. Pregled rezultata izbora po opštinama potvrđuje to, jer je i od vrlo malog broja upisanih Albanaca van te tri opštine na izbore izašlo svega 13 glasača. S druge strane, oni koji žive u

¹⁴ Pekara u Staroj Pazovi je pretrpela oštećenja od metaka i bačene bombe, u Subotici i Somboru su zapaljene po jedna pekara, u Novom Sadu kamenovana. Sve su bile u vlasništvu Albanaca i svi napadi su se desila u roku od 24 sata, 15. i 16. oktobra. Uplašene vlasnike su, osim sugrađana i mušterija, podržali i predstavnici pokrajinske i republičke vlasti.

Izvor: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/135/Hronika/1724090/Napadi+na+pekare+Albanaca+.html>

većinski albanskim sredinama na Jugu Srbije bili su podložniji nacionalističkoj mobilizaciji neumerenih stranaka koje se opiru saradnji sa vlastima u Beogradu. Politika saradnje sa državnim institucijama Srbije koju zagovara parlamentarna albanska stranka koja je do ovih izbora imala i većinu u nacionalnom savetu, Partija za demokratsko delovanje (PDD) Rize Halimija, lako je mogla biti interpretirana kao bespotrebna, ili čak štetna, u kontekstu navedenih incidenata.

Slučajevi bojkota izbora unutar manjinskih zajednica i razlozi za njih

Osim pomenutih događaja koji nemaju direktne veze sa izborima za nacionalne savete, ali ih se ipak tiču, vrsta vesti koja je najčešće izazivala pažnju šire javnosti bili su bojkoti određenih društvenih snaga i političkih opcija unutar zajednica. Zagovornici bojkota su po pravilu bili predstavnici stranaka nacionalnih manjina koje imaju podršku manjeg dela svoje zajednice. Iako se takav potez može tumačiti i kao izbegavanje slabijih stranaka da uđu u borbu sa predvidivim i, po njih, nepovoljnim rezultatom, u ponuđenoj argumentaciji krije se dosta važnih informacija.

Bela Čorba, vođa druge najveće mađarske partije u Srbiji, Demokratske stranke vojvođanskih Mađara (DSVM), i glavni protivnik Saveza vojvođanskih Mađara (SVM), prvi je pozvao na bojkot izbora¹⁵, a obrazloženje Bela Čorbe bilo je da njegova stranka ne želi da svojim učesćem pruži izborima legitimitet. Ipak, obrazloženje koje je on naveo nema mnogo veze sa delokrugom nacionalnih saveta, jer je kao glavni razlog naveo tešku ekonomsku situaciju u celoj zemlji, koja je uslovlila odeseljavanje Mađara u "srećnije evropske zemlje", dok na prostor sa kog su se iselili "dolaze stanovnici sa drugom kulturom i drugim jezikom". Konsekvenca ovog procesa delom jeste povezana sa obrazovanjem manjina, pošto se gase mađarska odeljenja i nastavnici gube posao, ali mnogo više otkriva metu napada na SVM, a to je saradnja ove stranke sa Vladom Srbije i njom prourokovana neodlučnost u odbrani interesa Mađara. To postaje još jasnije u nastavku obrazloženja u kom je SVM optužen da je, ušavši u Vladu (sa SNS-om),

¹⁵ <http://www.vajma.info/cikk/szerbkiadas/3529/DSVM-nece-da-ucestvuje-na-izborima-za-Nacionalni-savet-Madjara.html>

zanemario pitanje odbacivanja kolektivne krivice Mađara koji su 1944. i 1945. godine ubijeni ili su poslani u logore, a imovina im je bila oduzeta. Konačno, "SVM iskoristivši finansijsku podršku iz Mađarske i prednosti mreže kancelarija za kontakte sa korisnicima sredstva, obezbedio je prednosti za sebe i time je u praksi prestala politička utakmica između mađarskih stanaka u Vojvodini", zbog čega je DSVM odbio da učestvuje na izborima čiji se rezultat zna unapred.

I Građanski savez Mađara je bojkotovao izbore, ali je taj čin taktički drugačije opravdan. Predsednik Laslo Rac Sabo je ovakav potez objasnio time što je njegova partija već učestvovala u radu nacionalnog saveta Mađara, ali njen cilj da se nadležnosti ove institucije prošire ne samo da nije postignut, već su se one i suzile, a Zakon o nacionalnim savetima je, po njegovom mišljenju, postao najveća prepreka u ostvarivanju kulturne ili teritorijalne autonomije Mađara. Kao i predstavnik DVSM, i Rac Sabo je glavnog krivca za ovakvu situaciju video u SVM, kojeg je optužio za svesno sprečavanje ostvarivanja "prave" autonomije¹⁶ koju birači stvarno žele. Istu argumentaciju iskoristila je i Partija mađarskog jedinstva iz Bečeja koja se pridružila bojkotu 27. septembra 2015.

Za razliku od mađarskih opozicionih partija koje su bojkotovale izbore deklarativno, sa obrazloženjem da nacionalni saveti ne zadovoljavaju njihove daleko veće političke zahteve, bošnjačka Sandžačka narodna partija (SNP) je imala sasvim drugačiju argumentaciju za isti potez. Mirsad Đerlek, čelnik ove stranke je naveo da su upravo prevelike ambicije dve velike bošnjačke stranke razlog zbog koga se ne treba uključivati u izbornu kampanju. Upozorio je potencijalne birače da su stranke u trci za izbore vrlo nacionalistički, militantno i secesionistički nastrojene, a da to može naneti štetu i Bošnjacima, i svima koji žive u Sanžaku.

Zanimljivo je i da je čelnik SDA Sandžaka Sulejman Ugljanin takođe pretio bojkotom ukoliko se ne omogući učešće predstavnika manjina u opštinskim radnim telima i na biračkim

¹⁶ Pod kojom se misli na teritorijalnu autonomiju opština sa većinskim mađarskim stanovništvom, nasuprot kulturne autonomije svih Mađara u Srbiji. O teorijskim aspektima prava manjina na teritorijalnu autonomiju *cf.* Ilić, 2010). Zahtev za podudaranjem etničkih i teritorijalnih granica predstavlja, prema E. Gellneru, operacionalnu definiciju nacionalizma. (Gellner, 1997)

mestima, kao i uvid u posebne biračke spiskove, sve sa ciljem da se izbegnu nepravilnosti¹⁷. Nije, međutim, došlo do ispunjenja ovih uslova, ali ni do obećanog bojkota SDA.

Do bojkota je došlo u još jednoj mnogobrojnijoj manjini – vlaškoj. Predstavnicima Vlaske narodne partije (VNP) u početku nisu bili sigurni da li će izaći na izbore, već su naveli da će o tome odlučiti tek kad budu sigurni da se većinske stranke neće mešati u izborni proces. Pre svega su mislili na SPS i deo SNS priklonjeniji predsedniku Tomislavu Nikoliću, pošto su od premijera Aleksandra Vučića dobili garancije da se njegova stranka neće uticati na izbor za Nacionalni savet Vlaha.

Odluka VNP da se izbori bojkotuju ipak je objavljena 22. septembra 2015. na njihovoj veb stranici. Kao obrazloženje navedeno je to da su se na drugim listama pojavili "ljudi iz vlasti" (narodni poslanici, predsednici opština, odbornici i direktori javnih preduzeća) i da zbog toga te liste imaju logističku i finansijsku podršku stranaka iz vladajuće koalicije (SPS i SNS). Naveli su da imaju i informacije da visoki funkcioner SNS iz Beograda određuje koji će članovi njegove stranke biti na listi koju je oformio SPS. Takođe, predstavnici VNS su ukazali da se na terenu, u Istočnoj Srbiji, građani srpske nacionalnosti koji su članovi ili simpatizeri pomenute dve većinske stranke upisuju u poseban birački spisak vlaške nacionalne manjine. Zbog svega navedenog, VNP je izbore za nacionalne savete nazvala farsom koja treba da posluži samo da se "evropskoj javnosti predstavi potpuno iskrivljena slika o navodno visokom stepenu poštovanja manjinskih prava u Srbiji", ali i istakla da su pripadnici vlaške zajednice bili izloženi neprijatnostima, pritiscima i torturi 2010. godine¹⁸.

Što se tiče romske zajednice, koordinator grada Čačka za romska pitanja, Miroslav Mitrović, nije direktno pozvao na bojkot, ali je u javnosti rekao da on lično neće izaći na izbore i kritikovao je romski nacionalni savet po nekoliko osnova. Uticaj većinskih stranaka na rad saveta kao i na izbornu kampanju je bio prvi pravac kritike, a nerad i zanemarivanje potreba romske zajednice kojom bi trebalo da se bavi drugi. Posebno je naglasio marginalizovan položaj Roma u Jugozapadnoj Srbiji, koji, prema njegovim rečima, od nacionalnog saveta nikada nisu imali

¹⁷ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1701397/Ugljani%3A+Ili+bolji+uslovi+ili+bojkot+izbora.html>

¹⁸ http://www.vdss.org.rs/vucicu_verujemo_ostalima.html

nikakve koristi¹⁹. Jovan Damjanović iz Zemuna, nekadašnji ministar bez portfelja, zajedno sa svojom partijom, Demokratska levica Roma, izjavio je da ne želi da ulazi u trku sa predstavnicima drugih lista koji imaju "više nego problematičnu prošlost", pre svega misleći na malverzacije finansijskim sredstvima²⁰.

Podsećanja radi, Romi su posle Egipćana i imali najnižu izlaznost od 28.37%. Naravno, na ovo nije morao uticati samo organizovani ili nekakav tihi i raspršen otpor, koliko nezavidan društveni položaj, neinformisanost i nepristupačnost biračkih mesta Romima.

Optužbe za saradnju sa većinskim partijama predstavnika lista

Slovačka zajednica je izuzetak među većim zajednicama što se tiče izostanka javnog bojkota izbora. Ipak, neki od problema koji su iskorišćeni za delegitimizaciju čitavog izbornog procesa kod drugih manjina, kod Slovaka su se pojavili kao argumenti u kampanji. Jan Paul, za koga informanti tvrde da je blizak SNS-u²¹ iz manjinske Slovačke stranke, je naveo da Liga Slovaka Vojvodine koristi čak i logo LSV, čime krši zakon jer građanske stranke nemaju pravo da učestvuju u izborima za nacionalni savet. Glavni Paulov prigovor je ipak bio upućen aktuelnom sazivu Nacionalnog saveta Slovaka, da "radi kao kao produžena ruka DS". Osim toga, optužio je dosadašnju predsednicu slovačkog nacionalnog saveta Anu Tomanovu-Makanovu za malverzacije sredstvima saveta, zastupanje interesa DS umesto interesa Slovaka i korišćenje sredstava ove većinske stranke u kampanji²².

Uopšte uzev, izbori su obavljeni u relativno povoljnom društvenom kontekstu. S obzirom na sukobe unutar bošnjačke manjine, postojala je senka bojazni od mogućih incidenata u toku kampanje i izbora za nacionalni savet. Međutim, prema zapažanju posmatrača, „tok kampanje je prolazio veoma mirno, što je čudno za područje Novog Pazara i Sandžaka. Najavljujane su

¹⁹ <http://www.rts.rs/page/radio/sr/story/23/Radio+Beograd+1/1736011/Romano+Them.html>

²⁰ <http://www.dlr.rs/index.php?lang=en>

²¹ Njegova stranka je takođe pozvala Slovake da podrže SNS na martovskim izborima 2014. Godine. izvor: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2208/Izbori+2014/1543387/Slova%C4%8Dka+stranka+podr%C5%BEala+listu+SNS-a.html>.

²² http://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/paul-savet-slovaka-produzena-ruka-ds-a_518729.html

koalicije, ujedinjenja i pomirenje. Međutim, kada je Sulejman Ugljanin primetio da može doći do rasipanja članstva SDA i gubljenja podrške zbog predizborne koalicije sa Muamerom Zukorlićem i strankom Bošnjačka demokratska zajednica (BDZ) Sandžaka, on je samostalno izašao na izbore, ali je zadržao blagu retoriku.²³

Oni koji su osporavali postojanje fer izbornih uslova izabrali su alternativni način oglašavanja: „ organizovali su pozorišnu predstavu pod nazivom " Đevrasim Cvijan za predsjednika", koju je izvodi glumac iz Bosne, Dragan Marinković – Maca, sa porukom "Glasajte za mene, da i meni malo bude bolje“, a u cilju obesmišljavanja izbora i odbijanja građana da izađu na izbore.“ Uopšte uzev, osim poznatog incidenta u Tutinu, o kojem će kasnije biti reči, izbori su protekli u dobroj atmosferi.²⁴

Prema terenskim zapažanjima, Subotička dijeceza Rimokatoličke crkve promenila je ponašanje u odnosu na poslednje izbore: „Iako se Crkva 2010. na prethodnim izborima također izrazito svrstala, ali tada na jednu stranu, jer je postojala samo jedna lista, međutim, tada to nikomu nije smetalo jer je podržana „ispravna struja“ unutar zajednice, za razliku od ove godine kada je predstavnik Crkve podržao listu „Dr. Tomislav Stantić“.²⁵

Partizacija nacionalnih saveta

²³ Posmatrač iz Sandžaka primećuje za listu Muamera Zukorlića: „Oni takodje ublažavaju retoriku, što je zanimljivo za Muamera, koji nema dlake na jeziku i kaže ono što niko ne bi smeo, bez da ga neko pita za to. Pa se u gradu govori da iza njega stoji država , jer da neko drugi iznese stavove koje on govori odavno bi bio u zatvoru. Tako da i on (samo) blago napada.“ Ili, drugo zapažanje: „Kampanja je bila blaga, bez incidenata. Čak su i lepljenjem plakata to dokazali. Pola zida lepe Ugljaninovi, a pola Zukorlićevi, ne prelepljuju se.“

²⁴ Posmatrač izbora rusinske nacionalne manjine primetio je: “takodje prostorije nekih KUD-ova su uvek bile otvorene za sve liste i njihove tribine, tako da su npr. u „RKC - Rusinskom Kulturnom centru“ u Novom Sadu gotovo sve liste održale svoje tribine tamo i svoje posetioce upoznale sa svojim idejama. Drugačije je bilo u drugim mestima, pogotovo u Đurđevu. U Đurđevu nismo čak ni pokušali da održimo prezentaciju jer smo znali da je KUD “zauzet”. I inače je u tom mestu vladala vojnička disciplina i pritisak da niko ne ode na neku drugu listu, što je zapravo politika rukovodstva KUD “Taras Ševčenko” koje se nalazi u vrhu liste “Zajedno za Rusine” Slavka Raca (DS). U medijskom istraživanju bilo je karakteristično da postoji značajan broj tekstova iz Đurđeva, ali ne vezanih za izbore, drugim rečima – muk, pod pritiskom DS.”

²⁵ Posmatrač iz Subotice

Partizacija rada nacionalnih saveta je problem o kome se često govori i koji jeste bitno uticao na celokupan tok izbora 2014. Iako zakon onemogućava političkim partijama da kandiduju sopstvene liste, stranke nacionalnih manjina su izuzetak. Tako uređena pravila imaju nekoliko posledica. Prvo, razlike između manjinskih zajednica prouzrokovane prostom brojnošću pripadnika se produbljuju. Najmoćnije stranke mnogobrojnijih manjina, na prvom mestu Mađara (SVM), Bošnjaka (SDA Sandžaka) i Albanaca (PDD) imaju veći uticaj i od pojedinih "nemanjinskih" partija, samim tim što su parlamentarne stranke. Njihova moć je gotovo neuporedivo veća od moći partija malobrojnijih nacionalnih manjina čije političke organizacije, čak i kada postoje, mogu biti značajne tek lokalno. Isto važi i za slabije stranke pomenuta tri naroda, koje se u kampanji potencijalno suočavaju sa protivnikom koji raspolaže mnogo većim sredstvima ubeđivanja birača. Ne treba prevideti da je moć određene političke opcije u znatnoj meri određena njenom saradnjom sa Vladom Srbije, ili učešćem u njoj²⁶, kao i potporom matične države, koja je i sama uslovljena spoljnopolitičkom situacijom. Zbog toga je sasvim očekivano da mađarska lista pod patronatom SVM ima skupu i osmišljenu kampanju, dok nemačkim ili češkim listama takva potpora nedostaje, te se moraju zadovoljiti skromnim sopstvenim sredstvima. Ta sredstva često nisu dovoljna čak ni da se pripadnici te manjinske zajednice obaveste, a kamoli da se motivišu da se upišu u poseban birački spisak ili izađu na izbore. Naravno, saradnja uticajnijih partija i nacionalnih saveta se ne završava izbornim danom, nego se ona nastavlja tokom celog mandata. Stranci je u interesu da njeni štićenici zadrže položaj u ovom telu što duže, jer na taj način u prvom redu zadovoljavaju apetite nekih svojih članova za plaćenim radnim mestom. Ne treba zanemariti i to što se preko kontrolisanja nacionalnog saveta može posredno pružiti podrška i širem krugu stranačkih prijatelja, odnosno uskratiti protivnicima. Pod ovim se misli na potencijalne direktore škola, direktore NIU, nastavnike jezika ili predmetne nastave na jeziku manjine, novinare manjinskih medija, zaposlene u institucijama kulture, pisce udžbenika i umetnike. Ukoliko manjinska stranka ima mogućnost da pomogne članu svoje zajednice da se zaposli u nekoj javnoj instituciji, makar na lokalnu, ta osoba će osećati

²⁶ Posmatrač iz Novog Sada prenosi reči starijeg Mađara: "Nacionalni savet, od kada saraduje sa Vladom, radi bolje. I to jeste bolje, i ova Vlada je bolja od prethodne, i ona je sa ljudima, a onda i nacionalni savet bolje radi sa ljudima".

dužnost da podrži stranku, ali i strah da u suprotnom ne izgubi njenu naklonost od koje joj zavisi plata.

Takođe, pobeda sponzorisanе liste na izborima za nacionalni savet je jasna demonstracija moći određene partije i podrške koju ona uživa u svojoj zajednici, pa može da predstavlja i snažan politički udarac za rivalske stranke. Veći broj glasova koji su osvojile opozicione albanske stranke u odnosu na zajedničku listu parlamentarnog Pokreta za demokratsko delovanje i Demokratske unije Albanaca "Koalicija za prava Albanaca" bacio je sumnju na legitimitet PDD-a. Posmatrač, pripadnik albanske manjine, pita se kako to da stranka koja je osvojila na parlamentarnim izborima 24.000 glasova sada u koaliciji osvoji samo 5.788 glasova. Izbori za nacionalne savete nisu, dakle, korišćeni samo za održavanje trenutne političke konstelacije, već i za njeno narušavanje. Štaviše, simpatizeri albanskih partija koje su ostvarile bolji rezultat – i koje su istovremeno izrazitije nacionalistički opredeljene²⁷ – proslavili su glasno pobedu iste večeri uz vatromet.

Drugi problem je taj što je vrlo primetan uticaj većinskih stranaka potpuno nekontrolisan i praktički tolerisan²⁸. U prilog tome može da posvedoči i sasvim površan pregled imena predloženih lista, koja često sadrže delove naziva stranaka, ili u slučaju Lige Slovaka Vojvodine čak i grb LSV. Očito je da je rusinska lista "Mladi za budućnost" imala finansijsku podršku za raznovrsne flajere i plakate, pošto je čine studenti bez prihoda. Identitet sponzora je prestao da bude tajna kada je ova lista održala završnu konferenciju u Kulturnom centru Novog Sada, na čijem je čelu Andrej Fajgelj, kao član Treće Srbije. Vodeća vlaška lista na izborima je imala punu podršku SPS, budući da su na njoj i bili članovi ove partije na visokim položajima, poput predsenika opštine Petrovac na Mlavi i direktora nekoliko javnih preduzeća. Ova lista je imala i

²⁷ Jonuz Musliu, novoizabrani predsednik Nacionalnog saveta Albanaca tokom kampanje se zalagao za korišćenje zastave Republike Albanije kao simbola Albanaca u Srbiji, korišćenje udžbenika iz Albanije i sa Kosova, i izjavio da će se zalagati za referendum za pripajanje opština sa većinskim albanskim stanovništvom Kosovu. Riza Halimi i Šaip Kamberi iz PDD-a su imali manje radikalne zahteve, naročito što se tiče poslednjeg pitanja. Izvor: <http://www.slobodnaevropa.org/content/jonaz-musliu-nas-put-je-prema-tirani-i-pristini/26671614.html>

²⁸ Saradnica iz rusinske zajednice dala je ovakav opis situacije: „Moj utisak je da su liste 1, 2, 3, direktno u sprezi sa političkim strankama (1 – LSV, 2 i 3 DS), lista 4 ima veze sa SNS i organizacijom „Ruska Matka“, lista 5 je tzv. omladinska lista DS, lista 6 je u sprezi sa listom 4, jedino lista 7 mislim da nema veze ni sa jednom strankom ili organizacijom posebno! Toliko o depolitizaciji nacionalnih saveta.”

podršku jednog dela SNS lojalnog predsedniku Srbije Tomislavu Nikoliću i njegovom sinu Radomiru. Na primeru vlaške nacionalne manjine se vidi i da partijska podrška ne mora biti dovoljna za uspeh. "Pokret vlaškog ujedinjenja" na čijem je čelu Slobodan Perić, inače narodni poslanik SNS, osvojio je 909 glasova i 2 mandata.

Ni manjinske zajednice koje broje po par hiljada članova nisu imune na patronažu stranaka, tačnije njihovih lokalnih odbora, što može da važi i za mnogobrojnije nacionalne manjine u pojedinim opštinama. Koristi koje obe strane ostvaruju iz ove političke simbioze mogu biti višestruke, baš kao što je to slučaj na višim nivoima pokrajine ili cele republike.

Bilo da su patroni većinske partije ili moćne uticajnije manjinske stranke, nije teško uvideti posledice. Pošto liste nemaju obezbeđena sredstva za kampanju, jasno je da finansiranje od strane partije može u ogromnoj meri da utiče na uspeh liste. Bogate manjinske partije, poput SVM ili DSHV, mogu da obezbede svojim listama nastupe na medijima koje kontrolišu, plaćene reklame na Internetu i bilborde. Treba imati u vidu da SVM ima državne sekretare u Vladi Srbije, a da je DSHV faktički deo Demokratske stranke koja kontroliše Vladu Vojvodine i njene resurse. Isto važi i za "nemanjinske partije": SPS u slučaju pobedničke vlaške liste, ili SDP Rasima Ljajića kada se radi o Romima. Osim legalnih postupaka u kampanji (medijskih nastupa i oglašavanja), finansijska sredstva omogućavaju i kupovinu glasova, a položaj u državnom aparatu, bilo upravi ili javnim preduzećima, ucenjivanje birača. O ovome svedoče otvorene optužbe Predraga Balaševića iz Vlaške narodne partije na račun predsednika opštine Petrovac na Mlavi²⁹, kome položaj na lokalni omogućava da kontroliše izborni proces. Ovo nije usamljen slučaj sukoba interesa i moguće zloupotrebe položaja, jer je i Aleksandar Zaharijev, nosilac bugarske liste koja je osvojila najveći broj glasova, takođe predsednik opštine (Bosilegrad). Sa druge strane, liste koje su imale simbolične budžete morale su da se ograniče na volonterski rad na terenu: u stvarnom ili sajber prostoru. Podrška u novčanom smislu nije, međutim, jedini vid partizacije što se tiče izbora za nacionalni savet. Često je korišćena i partijska logistika (članstvo, odbori), kao i infrastruktura kojom partija raspolaže. Primer ove pojave je DSHV, o čemu svedoči posmatrač iz hrvatske zajednice. Pod infrastrukturom ovde se podrazumevaju i mediji,

²⁹ Izvor: http://www.vdss.org.rs/intervju_sa_predragom_balasevicem_7_novembar_2014.html

prostorije za rad, štamparije, kao i različite manifestacije na kojima je moguće promovirati listu. Posebno treba naglasiti da to može biti i resurs države kome stranka ima pristup, kao što je bio slučaj sa upotrebom školskog prostora³⁰ za promociju mađarske liste koju je podupirao SVM. I verovatno najdrastičniji primer zloupotrebe državnih resursa tiče se SVM. Radi se o slanju poziva za glasanje sa potpisom Ištvana Pastora na poštanske adrese birača, što ukazuje na pristup posebnom biračkom spisku i njegovu zloupotrebu, ili bar na pokušaj uveravanja glasača da SVM ima te informacije. Prvi slučaj je verovatniji, ako se u obzir uzmu i zapažanja posmatrača koji su preneli da Mađari na terenu znaju da je ova stranka preko svojih aktivista organizovala upis u poseban birački spisak 2010. i da još od onda barataju ličnim podacima o glasačima. O tome izvštava posmatrač iz mesta u Bačkoj, ali i u Kikindi. Sličnih zloupotreba bilo je i od strane DSHV, jer su pripadnici hrvatske zajednice u Subotici telefonom pozivani da u određeno vreme dođu u partijske prostorije i daju podršku elektoratu, ali im nije rečeno kome tačno. Posmatrač iz Subotice koji je i sam primio poziv sumnja da su se na taj način prikupljale izjave podrške za one elektore kojima su falili potpisi.³¹

Kod Rusina u Đurđevu zapažen je jedan anahron način političkog ponašanja: jedna porodica uticajna na lokalnu je vrlo bliska većinskoj političkoj stranci, a njeni članovi se uvek nađu u nacionalnom savetu. Na biračkom mestu u ovom naselju su radili ljudi koji su okarakterisani kao "pomoćnici" pomenute porodice, dok je drugi deo saradnika prevozio birače. Uopšte, jedna posebna vrsta političkog umeća, koju posmatrači sa terena opisuju kao

³⁰ Ali i maloletnih učenika tih škola koji su delili letke i nosili majice sa oznakama liste "Mađarska sloga" u Tornjošu, kako prenosi posmatrač iz Kikinde.

³¹ „Nije zanemariva činjenica ni da je Hrvatska lista „Dr. Slaven Bačić“ i elektori koji su bili potpisnici te liste, u samom početku imala daleko bolji položaj u odnosu na drugu listu. Naime, isti su imali uvid tj. popis imena i adresa potpisnika za elektore od prije četiri godine. Naime, sam sam, iako svojim potpisom ove godine za razliku od 2010. godine nisam podržao niti jednog elektora, kao i članovi moje porodice, ove godine primio telefonski poziv upućen od strane elektora spomenute liste da u određeno vrijeme ja i članovi moje porodice dođemo u Dom DSHV-a kako bismo podržali elektore. Kada sam upitao za ime elektora jer želim znati koga ću podržati svojim potpisom nisam dobio odgovor na to pitanje već se podrazumijevalo da bih potpis dao nekom kome nedostaje potpis. Žena (nije članica nijedne stranke, podržala je listu „Dr. Slaven Bačić“) koja je zahvaljujući potpori i urgenciji dužnosnika DSHV svojedobno dobila posao u jednoj državnoj ustanovi, posvjedočila je da na ovim izborima na neki način (istina, ne zbog otvorenih prijetnji već iz osobnoga straha) nije imala pravo izbora već se opredijelila za listu „Dr. Slaven Bačić“ jer bi u suprotnom to značilo mogućnost da u budućnosti ne bi mogla računati na njihovu potporu.“ (Zapažanje posmatrača elektorskih izbora hrvatske nacionalne manjine.)

"bezobrazluk", "uigranost" i "snalažljivost" odigrala je važnu ulogu, kako je to opisao posmatrač iz rusinske zajednice. Ne samo da neko ko inače nije uključen u politički život ne raspolaže takvim veštinama, nego se često igralo na kartu straha. Malo ko je hteo da se zamera zagovornicima određenih lista onda kada bi ih oni pozvali da glasaju, prenosi posmatrač iz mesta u Bačkoj, ai ostali izveštaji ukazuju na sličan zaključak. Ne treba zaboraviti – radi se o malim zajednicama u kojima se većina članova dobro poznaje. Tačno se zna ko gde radi i na koji način može da uzvрати uslugom dato poverenje, ili da se osveti za uskraćeno. Posmatrači iz mađarske zajednice navode i da je bilo slučajeva odbijanja da se učestvuje na izborima na opozicionim listama, kao i odustajanja kandidata, pošto su bili izloženi pritiscima.

Situacija u kojoj bi više lista bilo sponzorisano od različitih partija i imalo njihovu podršku ne samo da nije poželjna, već sa sobom nosi i posebne rizike. Već je pomenut slučaj Slovačke stranke Jana Paula, koja je, kao štíćenik SNS³², imala i mogućnost i obavezu da kritikuje aktuelni saziv nacionalnog saveta zbog podrške DS koju uživa. U suštini, Nacionalni savet Slovaka izabran na prethodnim izborima bio je ogranak DS. Predstavnici liste "Slovaci napred" Pavela Surovog su takođe vodili izrazito negativnu kampanju protiv aktuelnog saziva i za to su utrošili znatna sredstva. Kampanja je vođena javno, preko bilborda, ali i prikriveno, što se pokazalo jeftinijim vidom borbe. Posmatrači navode da je kolporter jednog lista na slovačkom jeziku objavio pamflet ove liste za napojnicu od 1.000 dinara, o čemu je saznanja preneo posmatrač iz slovačke zajednice. Predstavnici ove dve liste pod patronatom SNS su takođe defamirali i listu "Matice slovačke", tvrdeći da je institucija koja stoji iza nje takođe "stranački manipulisana". Ni te optužbe nisu bile neutemeljene, budući da su predstavnici ove liste mahom iz SPS, a delom i iz DS, što je potvrdio dobar poznavalac prilika u ovoj manjinskoj zajednici. Konačno, ni poslednja preostala slovačka lista nije bila bez partije iza sebe. Već je pomenuto da je "Liga Slovaka" osim dela imena LSV koristila i njihov grb. Posledice opšte partizacije i negativne kampanje određenih lista se vide i u tome što je izlaznost Slovaka bila vrlo mala

³² Podsetimo da je njegova Slovačka stranka pozvala Slovake da podrže SNS na izborima u maju 2014. godine, a s obzirom na ostrašćen napad na DS i kritiku uticaja isključivo te partije, da se zaključiti da i dalje podržava partiju koja je sada na vlasti.
Izvor: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2208/Izbori+2014/1543387/Slova%C4%8Dka+stranka+podr%C5%BEala+listu+SNS-a.html>.

(31%), što je svakako razočaravajuće za nacionalnu manjinu koja ima izuzetno razvijene kulturne kapacitete: manifestacije, institucije, istaknute stvaraoce itd. Posmatrač iz slovačke zajednice nudi objašnjenje koje ovde može stajati kao zaključak: veliki broj "običnih birača" se osetio izneverenim, pošto smatraju da su kandidati sa lista "politikanti željni funkcija".

U hrvatskoj zajednici se desio i događaj koji ukazuje da su i uprave javnih preduzeća mogle da utiču na proces izbora. Naime, na putu za Beograd na elektorsku skupštinu, autobus JP "Suboticatrans" sa 50 elektora sa liste "dr Slaven Bačić" pokvario se kod Beške i nije mogao da nastavi put, mada očevici tvrde da autobus nije ulivao poverenje da će izdržati i dotle. Uz dodatan trud na licu mesta, u koji je ušao i trošak od 100 evra, elektori su stigli u Beograd na vreme, kako prenosi posmatrač koji se nalazio na licu mesta. Iako su predstavnici suparničke liste Tomislava Stantića izričito odbacivali optužbe da se radi o smišljenoj diverziji, putnici pokvarenog autobusa imaju indicija da to jeste bio slučaj. Navodno je vlasnik preduzeća subotičkog javnog preduzeća, ("iako Srbin") iz simpatija prema elektorki sa suparničke liste pokušao da osujeti njihov dolazak u Beograd i time bitno promeni rezultate izbora³³. O tome šta se zaista desilo je teško doneti sud, ali ova priča dosta svedoči o atmosferi u kojoj su izbori obavljani, kao i o sredstvima političke borbe koja su uzimana u obzir kao moguća.³⁴

³³ Slično tumačenje ovog događaja je izneto i u Dnevniku na hrvatskom jeziku RTV-a 27.10.2014, što je u skladu sa ranije uočenom tendencijom da su redakcije manjinskih medija naklonjene aktuelnim sazivima nacionalnih saveta.

³⁴ Beleške i kurziv posmatrača CRCO: „Retorika koja je korištena tijekom, a i poslije kampanje zasigurno je utjecala da se mnogi trajno opredijele protiv i jedne i druge strane (pobjednika i gubitnika na ovom izborima, ma što to značilo) i da će se djelovanje ali i odluke HNV ogledati ponovno u okviru istih razmjera i u krugu istih ljudi. Naime, priopćenje predsjednika DSHV Petra Kuntića nakon izbora je više nego simptomatično kada je u pitanju retrogradna retorika: „Ulog je bio velik i prevelik za Hrvatsku listu dr. Slaven Bačić. **Dobiti većinu vijećnika bio je naš imperativ.** Radilo se puno u DSHV i u udrugama diljem Vojvodine. Osluškiivali smo bilo naroda i na koncu narod je odlučivao. Narod je za Hrvatsku listu dr. Slaven Bačić bio utočište i izvorište. Nismo na prečac donosili prenapregnute i neutemeljene odluke. **Svim silama trudili smo se da ne upadnemo u površnu plošnost i apologetsku ufitiljenost.** U svakom trenutku vodili smo računa o cjelovitoj povijesnoj perspektivi našega naroda. /.../ **Pobjeda je bistra kao suza, bez mrlje i sumnje. To je pobjeda naroda, hrvatskog naroda koji je zaključio da će ga 'Hrvatska lista dr. Slaven Bačić' najbolje zastupati. /.../ Sunce nas je ogrijalo i svima nama sudionicima ovo bijaše najtopliji dan ove godine. Ponosni smo na našu pobjedu. Na to imamo pravo. Pogotovo što smo imali iznimno jakog protivnika. Među njima nadoše se naši protivnici koji su bili najveći i najžešći protivnici naše koalicije s DS u prošlosti. Pokazaše se nevjesti u mučkanju, što završi u blatu politikanstva. No, nije vrijeme za njih. Nikada nije dobro varati narod. Ostavimo to njihovim glasačima.**“ Posmatrač je dao sledeći kometat: „Priopćenje, moram to priznati, djeluje odveć smiješno i nestručno napisano za predsjednika jedne stranke, a njime se samo potvrđuje činjenica da su ovogodišnji izbori shvaćeni kao borba i pobjeda jednih nad drugima, a ne kao

Partizacija je nesporno štetna za ostvarivanje manjinske samouprave. Gubi se poverenje u institucije. Posmatrač iz rusinske zajednice ovako je izrazio svoje iskustvo“: „... šta vredi što sam imao strpljenja i objašnjavao svima, delio letke po celom selu, što sam želeo da moje iskustvo bude na korist mom narodu.. ej to je ono “mnogo sam bre naivan”... ali videćemo rezultate, možda sam se uplašio kakvi će biti rezultati uveče kada se zatvore sva biračka mesta. Rekao je: “Izašao sam da glasam, nisam znao da li to da uradim jer se već zna ko će pobediti, ali pobedila je savest pa sam došo... ali sam izgleda pogrešio, vidim šta se dešava, ko dolazi da glasa, ko je za glasačkim kutijama”.

Ili: „Rezultati izbora nisu tako iznendjujući s obzirom koliki se pritisak vodio na ljude od strane liste Mađarska sloga gde im je glavna poruka bila da samo oni mogu da zastupaju interese Mađara u Vojvodini. A šta je sa ostalim pripadnicima mađarske nacionalnosti koji ne dele mišljenje SVM? Mnogi naši potencijalni kandidati nisu hteli da prihvate poziv da budu na našoj listi (bilo je i naknadnih povlačenja sa liste) zbog mogućeg pritiska na njih ili čak i gubitka posla u ustanovama u kojima rade. Iskreno rečeno očekivali smo bar tri mandata u nacionalnom savetu. Naša lista Za Mađare na drugi način – Fodor Laslo je u opštini Novi Bečej zauzeo drugom mestu posle Mađarske sloge na svih šest biračkih mesta. To je bio moj prioritet pre izbora, ali nisam zadovoljan brojem glasova koji smo dobili.³⁵“

Izbori za nacionalne savete protekli su u dosta mirnoj atmosferi, što je nesporan uspeh. Dalje urušavanje manjinske samouprave i njenih institucija preko njihove partizacije povezano je sa dominacijom političkih stranaka nad ukupnim javnim životom i državnom vlašću Srbije. Na planu ostvarivanja manjinskih prava, ovo ima posebno loše posledice.

polje demokratičnosti (...) Iskreno se nadam da će za četiri godine Hrvati svoje predstavnike u krovno tijelo svoje manjine birati dostojanstvenije, putem neposrednih izbora.

³⁵ 34 Izvor su terenske beleške posmatrača izbora. Na političkom forumu opštine Novi Bečej mogla se naći izjava: „A po rečima bivšeg predsednika Mađarskog nacionalnog saveta, unapred se znalo ko će pobediti, glasali ljudi ili ne - to je politika“. Saradnik Centra za razvoj civilnog društva ovako je prokomentarisao diskusiju na ovom forumu: „Umesto da se sve četiri liste dogovore i da predlože svoje najbolje stručne kadrove za što bolje funkcionisanje Mađarskog nacionalnog saveta. Ovako imamo nacionalni savet SVM – a. U ovoj zemlji ne može se još jedno vreme departizovati savete nacionalnih manjina. I moj zaključak za kraj je da ako na partijskoj političkoj sceni pripadnici mađarske nacionalnosti ne mogu naći zajednički konsenzus, da bar to postignu u okviru nacionalnog saveta, ali nažalost veliki je uticaj ličnih odnosa i politike.“

Naime, sistem zaštite manjina uključuje postojanje spoljnih i unutrašnjih zaštita. Vil Kimlika je razvio ovaj dvostruki koncept, da bi zaštitio posebnu manjinsku zajednicu od države i pojedinca od tiranije etnokulturalne zajednice. (Kimlika, 2002) Manjinska prava su korekcija liberalnog shvatanja građanstva i jednog stepena nepravichnosti koji je ovom shvatanju svojstven.³⁶ (Podunavac, 2000) U Srbiji način njihovog ostvarivanja pogađa i spoljne i unutrašnje zaštite nacionalnih manjina. Neki nacionalni saveti (npr. slovački, hrvatski, rumunski) predstavljali su, posle prethodnih izbora, ispostave većinskih političkih stranaka. Kod brojnijih manjina, kakva je mađarska, način izbora nacionalnog saveta predstavlja ukidanje unutrašnje zaštite manjina: njeni pripadnici dele se na one koji se povinuju zahtevima dominantne elite unutar etnokulturalne zajednice i na one Druge. Teorija je predvidela ovo što se sada dešava.

Zloupotreba predsedavanja nacionalnim savetom

Poseban problem, i, na žalost, opšte mesto, jeste (zlo)upotreba samog nacionalnog saveta u kampanji od strane aktuelnog vodstva. Rudimentaran vid zloupotrebe jeste izdvajanje sredstava iz budžeta saveta za kampanju, koja su ranije opravdana kao da su iskorišćena u druge, zakonom predviđene svrhe. Zvanične Internet i Fejsbuk stranice određenih nacionalnih saveta (mađarskog i romskog) često su korišćene kao propagandno sredstvo u kampanji, tako što su se na njima otvoreno prenosili sadržaji vezani za program aktuelnog saziva. U istu svrhu su korišćeni i drugi resursi: telefon, prostor, fotokopir aparati, skeneri i druga tehnička oprema. Posmatrač iz hrvatske zajednice tvrdi da su telefonski i ostali računari Hrvatskog nacionalnog vijeća višestruko uvećani tokom kampanje. Takođe, izbori za nacionalne savete nacionalnih manjina su se ove

³⁶ O ovome su pisali Ilić, (2009a; 2009b), Lošonc, (2003; 2007) i drugi.

godine neposredno desili pre Beogradskog sajma knjiga, što je aktuelnim sazivima otvorilo manevarski prostor da se promovišu novim štampanim izdanjima. Drugi događaj koji je bio u konstelaciji sa datumom izbora je početak školske godine, tako da su i podele udžbenika bile dobra prilika za obezbeđivanje podrške.

Ovakve zloupotrebe su preslikane iz dobro oprobanih recepata vođenja kampanje na lokalnim, pokrajinskim ili republičkim izborima, te ne predstavljaju nikakav izuzetak ili inovaciju.

Personalizacija lista

Sa partizacijom nacionalnih saveta nužno ide i još jedno poznato svojstvo političke kulture u Srbiji, a to je personalizacija, odnosno svođenje određene političke opcije na jednog ili nekoliko njenih najistaknutijih članova. Takvo redukovanje je istovremeno i faktičko – organizacije su centralizovane i hijerarhijske, odluke donosi jedan čovek ili nekolicina njih – ali postoji kao takvo u svesti birača koji (ispravno) ne prave razliku između partije³⁷ i njenog vođe. Ovde se ponovo otvara pitanje unutrašnje zaštite manjinskih prava, na koje je ranije ukazano (Kimlika, Ilić, Lošonc). Budući da lider celokupnim imidžom svoje javne ličnosti predstavlja svoju opciju, argumenti u političkoj borbi su najčešće lične prirode, a katkad se i potpuno iscrpljuju u uvredama i diskvalifikacijama protivničkog vođe. Nije nimalo čudnovato (to) što je ta osobina još izrazitija u politici manjinskih naroda, pošto veliki broj njihovih članova lično poznaje istaknute političke delatnike, a neretko je sa njima i u nekoj prisnijoj vrsti odnosa (komšije, školski drugovi, kolege, rođaci...). Posmatrač iz Novog Pazara je preneo situaciju i citat koji odlično oslikavaju vezanost birača za lidere partija. Naime, starija žena koja je izašla na izbore u pratnji snaje zamolila je sinovljevu suprugu da joj pomogne: "Snaho, hodi vidi đe je Suljo ovde, ja ne umijem da pročitam". I mnogi pripadnici slovačke manjine odaju utisak da "u njihovoj svesti postoji jedna figura – dugogodišnja predsednica Saveta i znaju da to jeste 'nešto

³⁷

Ili, u kontekstu ove studije, udruženja nacionalne manjine.

važno', ali većina ne zna šta (nacionalni savet) radi", kako prenosi upućeni posmatrač sa terena³⁸. Posmatrač iz rusinske zajednice stekao je utisak kao da ljudi i ne žele da shvate da nacionalni savet nije jedan čovek, već mnoštvo ljudi koji deluju u svom mandatu. Situacija nije mnogo drugačija ni u manjim zajednicama, nemačkoj na primer, sa tom razlikom da personalizacija lista može delovati i odbojno na birače. Posmatrač iz Novog Sada preneo je stav starije Nemice koja je rekla da ne želi da glasa, jer jedan od nosilaca nemačkih lista udruženje kojim predsedava korsiiti za lične potrebe i da je čak i prostorije udruženja privatizovao. "Ne zanimaju me izbori sa takvim ljudima".

S druge strane, ako neka nacionalna manjina nema nespornog vođu (ili, u slučaju manjina kakve su bošnjačka i albanska, vođe) u uslovima u kojima institucije ili ne funkcionišu ili funkcionišu loše postoji rizik od smanjene nacionalne mobilizacije. Na primer, Bunjevci su, u odsustvu jakih i prepoznatljivih vođa, bili u prilici da glasaju za jednu od devet lista, što je priličan broj za relativno malu zajednicu. Posmatrač iz Subotice tumači to prevladavanjem ličnih interesa i težnje za dominacijom nosilaca, što je razvodnilo biračko telo. Nije bilo „manjinskog harizmarha“ koji bi ove podele nadvladao.

Nekompetentnost članova saveta

Odlučujuća reč "profesionalnih političara" ima jednu vrlo negativnu posledicu kada se radi o nacionalnim savetima. Naime, često se dešava da o kulturi i jeziku odlučuju ljudi koji imaju neku sasvim drugu vrstu kompetencije (lekari i inženjeri), ili se, pak, radi o ljudima koji uopšte nisu dovoljno obrazovani da bi mogli da se ozbiljno pozabave oblastima rada nacionalog saveta. U rusinskoj zajednici su se mogle čuti kritike da automehaničari, trgovci, lekari i zanatlije nisu kompetentni da bi se starali o kulturnom životu svoje zajednice, pošto nisu dovoljno stručni, a često uopšte nisu upućeni u oblasti obrazovanja, kulture, jezika ili informisanja, kako prenosi posmatrač iz ove zajednice. Naročito su bile glasne kritike u hrvatskoj zajednici, čiji su mnogi

³⁸ Zapažanje posmatrača iz Novog Pazara: „Samo je Allah jedan. Ima da glasam za onoga koji je sprečio da ova omladina ode da ratuje. Ne bi danas bilo pola Pazara da nas nije Suljo spasio kada je bilo najteže (govorio je stariji čovek, uputio se iza paravana, došao do kutije, ubacio listić).“

članovi tvrdili da je jedini cilj HNV da zaposleni u njemu prime platu, kako prenosi posmatrač iz Subotice.³⁹ Takođe se moglo čuti da HNV zloupotrebljava sredstva koja su mu data, jer ih raspodeljuje samo sebi bliskim saradnicima, odnosno ljudima bliskim stranci DSHV, dok se mladima i perspektivnima ne daje šansa da pruže doprinos zajednici.⁴⁰

Izvor iz slovačke zajednice dodaje da mnogi intelektualci ne žele da se kandiduju na izborima, jer smatraju taj čin bavljenjem politikom koje može da naškodi njihovom ugledu.⁴¹ Kada je u pitanju priprema ovogodišnjih izbora, birači iz slovačke nacionalne manjine zamerali su što na listama nisu zastupljeni mladi do trideset godina, „najverovatnije iz razloga što mladi Slovaci iz Srbije u velikom broju odlaze, ili nisu zainteresovani, odnosno ne vide svoju budućnost ovde, te nemaju razlog da se za nju bore.“ Takođe je zamerano na odsustvu etničke intelektualne elite na izbornim listama: „Iako je na listama najveći broj kandidata sa visokim obrazovanjem, među kojima ima i magistara i doktora nauka, stiče se utisak da većina „intelektualne elite“ se nije uključivala u izborne radnje za NS niti u sam rad NS u prethodnom mandatu. Neki od njih su se javno distrancirali od rada NS početkom politizacije.“ Nije suviše ponoviti da je pretvaranje Slovačkog nacionalnog saveta u ogranak DS, odnosno uklanjanje spoljnog sistema zaštite manjinskih prava, dovelo do ovakvih posledica.

Ovo je bilo vidljivo i u slučaju sadržaja zamerki sagovornika na rad prethodnog saziva HNV. Na pitanje „Šta zamerate i šta oni zameraju prethodnom sastavu nacionalnog saveta, šta listama, pojedinačnim kandidatima, zakonskim rešenjima?“, dobijen je i ovakav odgovor: „Zakonsko rešenje koje centralizuje aktivnosti HNV pogoduje političkim partijama, a isključuje aktivizam pa tako i uticaj ljudi u lokalnim zajednicama. Prenos nadležnosti iz domena

³⁹ Subotičanin hrvatske nacionalnosti, koji je prolazio pored biračkog mesta, primetio je: "Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata izdaje i po hiljadu knjiga godišnje, da su hteli da odštampaju udžbenike, mogli su... U pitanju je svega 600 nedostajućih udžbenika". Prema zapažanju posmatrača, ovaj subjekt istraživanja „generalno se ne slaže sa "tvrdom strujom u nacionalnom vijeću, oni previše zatežu".

⁴⁰ Kako je zapazio jedan posmatrač u Subotici: „Najveće zamerke ranijem sazivu HNV, iz naroda su upućene u povodu rešavanja pitanja obrazovanja. Verovatno zato što se u toj oblasti najviše činilo, pa je imalo šta i da se zameri. Deo udžbenika, navodno, koji su obezbeđeni, nije na vreme podeljen učenicima, još ni danas, kažu roditelji. Iz razreda na hrvatskom jeziku u jednoj subotičkoj srednjoj školi se, prema mojim saznanjima, čak ispisalo petoro učenika. Za prave razloge još ne znam, biće ispitano.“

⁴¹ Kako je zapazio jedan birač u Novom Sadu: "Oni (u Nacionalnom savetu Slovaka) osvojili su funkcije, i uglavnom rade za sebe. Ne rade dovoljno za zajednicu".

manjinskih politika na lokalni nivo bi u značajnoj meri pokrenuo proces demokratizacije manjinskih zajednica, nasuprot postojećoj centralizovanoj izolaciji. Prethodni sastav HNV je u domenu svojih ovlašćenja pokušavao uraditi nešto na području kulture, obrazovanja, informiranja i službene upotrebe jezika, ali su pomaci na tim poljima minimalni. Najveću smetnju svakako da čini nesprovođenje Međudržavnog sporazuma Hrvatska - Srbija, po kome je Srbija bila obavezna obezbediti neposredno učešće Hrvatima u Republičkoj Skupštini (posebna biračka jedinica za nacionalne manjine)⁴².

Treba imati u vidu da je, kad je u pitanju spoljna zaštita manjinskih prava, prethodni saziv HNV faktički predstavljao deo klijentističke mreže DS. A kada je u pitanju njihova unutrašnja zaštita, ona je bila narušavana time što je politička stranka DSHV nastupala, zbog prethodno rečenog, kao „državna stranka“ Hrvata u Srbiji.

Nacionalno deklarisani Bunjevci imali su slične komentare. Na pitanje posmatrača „Šta zamerate prethodnom sazivu nacionalnog saveta?“, dobijen je odgovor: „Što su kod članova istog prevladali lični interesi u odnosu na opšte, odnosno interese nacionalnog korpusa.“ Drugi sagovornik je rekao: „Prevladavanje ličnih interesa radi materijalnih, moralnih i dominantnih interesa.“ U komentarima na biračkom mestu mogao se sresti ovakav komentar: „naravno da su samo oni imali program i konkretne predloge, kada nikome nisu dozvolili da radi sem njim, ne bi li tako zadržali poziciju“. Na ovaj komentar sledila je opaska drugog sagovornika: „Ako vam niko nije dao da radite, da li vam je iko branio da mislite?“ Kontaktirani birači za bunjevački nacionalni savet zamerali su njegovom prethodnom sazivu autoritativni pristup odlučivanju i „populizam“, a pohvalno su govorili o izgradnji sistema i strukture tela bunjevačkog nacionalnog saveta kao o dostignuću prethodnog saziva.

Predrag Balašević, predsednik Vlaške narodne stranke koja je bojkotovala izbore za nacionalni savet svoje zajednice, ukazao je da "država forsira onaj ispolitizovani deo zajednice

⁴² Neki drugi odgovori na pomenuto pitanje podjednako su rečiti: „Mislim da se prethodni saziv HNV, kao ni celo rukovodstvo hrvatske zajednice u Srbiji, a rekli smo da isti ljudi vode sve naše institucije, nije snašlo u svojoj ulozi, te da je položaj hrvatske zajednice u Srbiji sada lošiji nego pre. „ Ili: „Svuda su pronalazeni ”protivnici” naše zajednice, ni sa jednom zajednicom, ni sa jednom nivoom vlasti, ni sa jednom institucijom nismo napravili prijateljske odnose, čak su i država Hrvatska i crkva od strane čelnika optužene da su ”brutalno” umešale da naškode zajednici.“

koji uz pomoć ginekologa, nastavnika fizike i muzike standardizuje nekakav vlaški jezik a da pritom ne želi da čuje glas stručne i naučne javnosti"⁴³. Ista politička stranka optužuje aktuelni saziv da je obuka nastavnika za školski predmet Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture bila neadekvatna i što se tiče predavača i što se tiče prostora u kom je održana (jedna picerija u Negotinu)⁴⁴.

Odsustvo planova za rad nacionalnog saveta ili njihova neadekvatnost

Nekompetentnost, ili neodgovarajuća kompetentnost članova nacionalnih saveta svakako da doprinosi lošim rešenjima u vođenju i planiranju rada saveta, ili, pak, vodi potpunom odsustvu bilo kakvog plana i rezultata. Kod najvećeg broja lista "program" čine najopštije smernice, često tek prepisane nadležnosti iz Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina. Nije retko da predloženi program određene liste nema nikakve veze sa zakonskim okvirima delovanja nacionalnog saveta, odnosno da se tiče privrede ili politike. Tako su, na primer, mnogi Bošnjaci iz Novog Pazara na BNV gledali kao na građevinsku firmu koja asfaltira puteve i gradi vodovod, zapaža vrlo upućen posmatrač iz ovog grada. On dodaje da je Sulejman Ugljanin, osim ovih osnovnih građevinskih radova, obećavao i izgradnju fabrika, aerodroma, heliodroma, kao i podelu poljoprivrenih mašina i otvaranje novih radnih mesta. Drugi su pak, kao što je već i pomenuto, bili uvereni da BNV može da odlučuje o autonomiji Sandžaka ili ujedinjenju muslimana u Srbiji (iako nisu svi muslimani u Srbiji etnički Bošnjaci). Ni prvi ni drugi nisu, naravno, sami došli do ovih pogrešnih uverenja o nadležnostima nacionalnog saveta, već su ih predstavnici dveju lista koje su učestvovale u kampanji ubedili u njih. Doduše, takav poduhvat nije bio težak, pošto je uvek lako manipulirati nezadovoljenim egzistencijalnim potrebama birača i predstaviti izbore za BNV kao lokalne izbore, na kojima se biraju tela koja mogu da reše te probleme. I među mnogim Mađarima važilo je uverenje da se radi o "običnim izborima". Posmatrač iz rusinske zajednice je zapazio da se predstavljanje lista uglavnom

⁴³ http://www.zajednicavlahasrbije.com/intervju_sa_predragom_balasevicem_7_novembar_2014.html

⁴⁴ http://www.vdss.org.rs/protest_vns_povodom_zloupotrebe_naziva_zajednica_vlaha_srbije.html

svodilo na monologe njihovih predstavnika, a problemi koje su oni isticali se nisu ticali goruće muke koju su navodili birači – smanjenog broja učenika upisanog u rusinska odeljenja.

Ovo izlaženje iz okvira nadležnosti nacionalnih saveta nacionalnih manjina potencijalno je rizično. Neki učesnici kampanje su u samoj stvari obećali drugačiju raspodelu ekonomskih resursa između različitih etničkih grupa u Srbiji. Prema teoriji etničkog takmičenja, da bi se konkurencija pripadnika različitih etničkih grupa pretvorila u etnički sukob, potrebno je, prvo, da postoji razlika između ovih grupa na ekonomskom i socijalnom planu, i drugo, da se ova razlika doživljava kao nepravedna. (Hechter, 1978, Belanger, Pinard, 1991). Videlo se da su neki od učesnika kampanje svojim obećanjima implicitno, ali nedvosmisleno, sugerisali postojanje ovakve nepravednosti. U izbornoj borbi oni su svojim nerealnim obećanjima na taj način zanemarili odgovornost prema građanskom miru.

Nedvosmisleno lažna obećanja često su praćena odsustvom kontrole u radu. Poseban problem je netransparentnost rada, a posebno finansijskih aktivnosti nacionalnih saveta, o čemu konkretno izveštava izvor iz slovačke zajednice. On, dodaje da nije čudno što Slovaci ni ne znaju mnogo o značaju nacionalnog saveta, jer sve i da je neko iz ove zajednice želeo da uloži trud i informiše se o njegovim konkretnim aktivnostima, ne bi došao do bilo kakvih podataka.

Neinformisanost i nezainteresovanost birača

Imajući na umu situaciju opisanu u prehodna dva odeljka, ne iznenađuje što veliki broj pripadnika nacionalnih zajednica nije dovoljno informisan o radu, ili čak o postojanju nacionalnih saveta⁴⁵. Kako to posmatrač iz mađarske zajednice opisuje: "Ljudi u mojoj okolini su bili slabo obavešteni o radu nacionalnog saveta, i čemu on služi. Posle izbora stičem utisak da mnogi ni sad ne znaju na kakvim su izborima bili". Obavešteni članovi često su skloni da malo

⁴⁵ Posmatrač izbora u bošnjačkoj nacionalnoj manjini zabeležio je sledeće: "Gospođa od oko šezdeset godina došla je na biračko mesto i rekla: "Došla sam da glasam. Nego, da vas pitam, za koga treba da glasam? Ja ti sine habera nemam, nego ja 40 godina glasam, ni jedne izbore ne propuštam. A za koga se ovo glasa? (Nakon objašnjenja da se radio o izborima za nacionalni savet) Aaa, to! E vala ću da glasam za obadvojicu!"

vređuju značaj nacionalnog saveta, odnosno da gaje uverenja za koja sami saveti katkad nude dobru realnu osnovu⁴⁶. Posmatrač iz Kule procenjuje da 90% Rusina nacionalni savet poistovećuje sa politikom. U Đurđevu su prolaznici bili najviše zainteresovani za to ko je platio letke, a ne za ono što piše na njima. U tom mestu često se na ulici komentarisalo da "od toga nemaju ništa i da će biti kako odluče oni na vlasti". Na pitanje zbog čega se ne angažuju više bar sada kada su u prilici da izaberu onoga ko će da odlučuje, učesnik u promociji liste je čuo odgovor uz smeh "Jako si naivan!". Paradoks koji je uočio kandidat sa jedne rusinske liste, i posmatrač u istraživanju, jeste taj da on i njegovi saradnici uopšte nisu imali u vidu neinformisanost svojih sunarodnika kada su pripremali program držeći se zakonskih okvira rada nacionalnih saveta. To su shvatili tek na terenu, kada im je postalo jasno da potencijalni birači zapravo ni ne znaju čime bi ova institucija trebalo da se bavi. Posmatrači iz hrvatske zajednice stekli su utisak da baš opažanje "politizovanosti" (stranačkog karaktera) HNV kod birača uslovljava ravnodušnost i smanjuje motivaciju da se učestvuje u izborima⁴⁷. Upravo u takvim okolnostima liste koje imaju više resursa u kampanji ostvaruju mnogo bolji rezultat, o čemu govore reči jedne starije Mađarice iz Bečeja, koje je preneo posmatrač: "Ne znam na šta se ovi izbori odnose, ali sam na televiziji videla izlaganje programa SVM i njihov program mi se najviše dopada". Sličan utisak veze medija i izbora za nacionalne manjine se uočava i kod drugih

⁴⁶ "Ne vredi prljati cipele do biračkog mesta", opisao je to jedan Rusin.

⁴⁷ Upravo je u hrvatskoj zajednici to upečatljivo, jer je svima jasno da je aktuelni saziv pod uticajem DSHV, a oponent dr Tomislav Stantić bivši član G 17+. Zbog toga su čak i birači koji su dali potpis jednoj od dve liste komentarisali da ne vide smisao izbora, jer će u svakom slučaju partija da donosi odluke, i da će među članove HNV biti "dobrodošli samo vijećnici stranački opredijeljeni, a ne građanske provinijencije", kako je to opisala jedna sredovečna Hrvatica.

Pesimizam je bio uočen i pri posmatranju kampanje i izbora za Rusinski nacionalni savet: „Sa najviše pažnje su slušali moji poznanici i njihovi roditelji, ne uvek, ali većina. Uvek obraćam pažnju na to da li sam bio jasan i što jednostavnije da objasnim sve odgovore ili mikro izlaganje. Ali najteže je onda kada pitaju "Šta ti mozes sam tamo, kada će vas biti devetnaest, moraćeš da saradjujes sa većinom?" Kažem najteže, jer ljudi već u startu odustaju i daju prednost onim drugim listama koje ne podržavaju, onim sto su već poznati da su večiti članovi, a nisu zadovoljni sa njihovim radom. Eto ljudi, ispitanici, zaustavljeni od strane mene su većito nezadovoljni, lako nadju manu... niko od njih recimo nije pohvalio nekog, eto recimo i mene, a imaju zašta, recimo... a mogli su da kažu koji lepu reč da mladi treba da se uče vodjenju zajednice... Kada im obratim pažnju da nema odustajanja, oni su u čudu, kao da nisu razmišljali o tome da se treba izboriti do kraja, a ta borba je samo u tome da se izadje na glasanje. Posle toga mi uglavnom odmahuju rukama, traže opravdanje zašto će neko drugi pobediti i to naravno neko koga su oni okarakterisali kao lošeg šerifa. To bi jednostavnim rečima zvučalo ovako "Ok, super si ti, treba glasati za tebe ali gori će pobediti". „

zajednica. Naime, informisanje o ovom procesu je bilo svedeno mahom na promovisanje određenih lista – bilo da se radilo o obavezi RTV ili plaćenim terminima – dok se o tome šta predstavlja institucija za koju se glasa nije govorilo skoro nimalo.⁴⁸ Izuzetak predstavlja kampanja Stalne konferencije romskih udruženja "Amen sija but Roma" ("Ima nas dosta Roma") koja je pozivala Rome da izađu na izbore i informisala ih o značaju nacionalnog saveta⁴⁹.

Ni na dan izbora često nije bilo drugačije. Posmatrač iz Đurđeva je uočio da na izbore dolaze samo oni koje je neko lično pozvao – telefonom, ili im doslovce došao na vrata, da ih vodi na biralište.⁵⁰ Zainteresovani glasači mogu imati i imati različite motivacije, koje ne moraju da imaju veze sa nadležnostima nacionalnog saveta. One mogu biti pobuđene iskazivanjem privrženosti određenoj političkoj opciji, mržnjom prema nekoj drugoj, ili katkad porivom da se glasanjem iskaže nacionalni identitet. Posmatrač iz Novog Pazara je zabeležio nekoliko zanimljivih citata glasača koji živopisno oslikavaju izlazak na izbore kao čin iskazivanja privrženosti vođi, i to krajnje otvoreno, na biračkom mestu: "Ovo nisu nikakvi izbori, budalaština tako mi Allaha! Ali hajd', ne može čovek da ne glasa... Inače ja nikada izaš'o ne bih na ove izbore, ali hoću zbog Baba (misli se na Muamera Zukorlića), zato što kada pokaže zube svi se uplaše, pobegnu u mišije rupe. Eto, zbog toga ću da glasam!". Drugi su pak doživljavali izbore kao šansu da se reše bezmalo svi problemi zajednice, poput glasača koji je, čekajući red da glasa, glasno komentrisao: "Selam alejkum gospodo! Neka nam je srećna ova pobjeda

⁴⁸ Terenski zapis posmatrača izbora rusinske nacionalne manjine: „Delim promotivni materijal u centru na glavnoj ulici, ljudi su ljubazni i uzimaju letak, međjutim, na moju rečenicu “26. oktobra su izbori za novi saziv Nacionalnog saveta Rusina” oni pitaju samo “Koji broj treba da zaokružim?”, razočaran sam. Želeći da im objasnim šta lista na kojoj sam i ja ima u planu, za šta želimo da se zalažemo, u velikoj većini nailazim na prijatan osmeh, ali i rečenicu, karikiram “Dobro, dobro znamo mi da želite najbolje”, “Ma nema veze, zaokružiću šta treba”, “Nemam vremena”, i tome slično. Utisak – penzioneri su najzahvalniji, oni i saslušaju šta sam imao da kažem i imaju pitanja, ali i oni kao i drugi su se suzdržavali. Oseti se da ljudi imaju druge probleme i da ih takve stvari retko dotiču, u ovoj situaciji – periodu su izgleda njima nebitna, eventualno kada je pomenuta njima poznata osoba pa valjda iz poštovanja malo više saslušaju nego obično.“

⁴⁹ <http://www.ligaroma.org.rs/sr/novosti/kalendar-dogadaja/detaljidogadajaja/13/-/izadi-i-glasaj-amen-sijam-but-roma-konferencija-za-novinare.html>

⁵⁰ „Za četiri dana su izbori, i dalje totalno nepopularna tema medju ljudima. U toku je berba, ljudi rade, malo su nervozni zbog lošeg vremena i hladnoće a sav posao koji obavljaju je napolju na hladnom. Drug i ja, obojica sa liste, izašli smo na pijacu da delimo letke sa našim planom i gde su predstavljeni svi naši kandidati. Međjutim, pijace nema, jako je bilo hladno, naišli smo na nekoliko ljudi i njima smo dali letke. Taj dan sam prvi put naišao na nekog ko rekao da zna za izbore, u pitanju su dva čoveka koji su znali ČAK i ko je na spisku, bilo nam je fascinantno !!! Oduševljeni ostali smo da se smrzavamo i delimo letke, ali sa osmehom na licu. Podelili smo letke, pre svega podsećajući ih da treba da izađu na glasanje, predstavljajući listu i naše planove.“

današnja! Da nam Allah svima pomogne! Znam ja za koga ću – ništa me ne gledajte – dosta su nas jahali, jahali, u lice nam se smijali ko budala. E, vala je vrijeme, dosta je bilo više, jaši, jaši ovu sirotinju i bedu.“

Jedan birač iz Novog Pazara, star oko pedeset godina, izneo je stav da je samo izlaženje na izbore izuzetno važno, jer se na taj način pokazuje brojnost i povećava vidljivost svoje zajednice. O tome svedoči sadržajan citat koji je zabeležio posmatrač u ovom gradu: "Svi treba da glasaju! Da izađu na izbore, dođu, glasaju, i pokažu ko su. Da vam kažem svima vama gospodo ovde: ko danas izađe i glasa, taj je Bošnjak. Nije važno za koga je glasao, za muftiju ili Sulja, nije važno, taj je pokazao ovoj državi da je Bošnjak. Nije država budala, pa da ne zna ko je danas glasao, sve oni imaju imena i znaju ko je kuće izašao i ko se danas ovde potpisao. To su Bošnjaci. Pravi pravcati. Ovo drugo – to je sve izdajničko".

Mladi birači su kod nekih nacionalnih manjina veoma podbacili u odazivu. Posmatrač iz rusinske nacionalne manjine zabeležio je sledeće: "Ti mladi što sam upisao su imali sledeće izgovore za neizlaznost na glasanje: zaboravila sam, nisam imala vremena, nisam znala, nisam dobila poziv... itd. Nezainteresovanost! Zaključak – navodi me na to da zaključim da je trebalo da budem agresivniji sa propagiranjem, da sam češće naglašavao, da sam bio glasniji, a ne ljubazan, kulturni i naoružan strpljenjem dok objašnjavam pojam saveta... ali nisam siguran da bi to uspelo, jer ja nemam integritet moćnika i veze u mnogim javnim ustanovama, mene se ne plaše... da li pogrešno razmišljam? Mislim da ne... Pogrešno jeste za moje ideale, ali ne i pogrešno za ono u šta su pretvorili biranje članova nacionalnog saveta.“

Međutim, nisu samo mladi birači bili nedovoljno zainteresovani. Posmatrač izbora za mađarski nacionalni savet ovako sažima svoj utisak: „Dakle, u nedelju su završeni izbori za nacionalne savete. Ja sam bila članica jedne liste koja je okupljala trinaestoro mladih ljudi. Ono što je na mene ostavilo najveći utisak to je nezainteresovanost ljudi, i to ne samo mladih, što smo, donekle, i očekivali, nego svih! Svi žele promene, svima nešto ne odgovara, ali čim se spomene glasanje, odmah krene lavina negativnih komentara. Svesna sam ja toga da je situacija u zemlji generalno takva, ali nisam mogla da verujem koliko ljudi ne pravi razliku između, da tako kažem državnih, i

ovih o kojima je ovde reč. S obzirom na sve to, očekivali smo malu izlaznost, ali baš ovoliku nismo. Ako se ne varam, otprilike 2/3 upisanih nije izašlo na izbore.“

Na odziv kod hrvatske manjine delom je uticao i elektorski način izbora. Kao što je posmatraču CRCĐ rekla jedna Hrvatica iz Novog Sada: "Neko je morao objasniti kako se odvija elektorski način izbora, ja o tome ništa ne znam, nigde nije bilo o tome, i ne znam ko će to glasati sada za Nacionalni savet Hrvata?!" Evo kako posmatrač opisuje organizaciju izbora za HNV: „Sam dolazak na izbore je bio užasno loše organizovan, stajali smo kao u redu za hleb devedesetih... bez ikakve organizacije, ni u pogledu glasanja... ničega nije bilo reda. Državni sekretar Ivan Bošnjak je takvu situaciju objasnio kao dobro organizovanu što navodi na pitanje kako je tek kad nije organizovano?“

Posmatrači su bili svesni da je porast nezainteresovanosti birača delom posledica pretvaranja nacionalnih saveta u klijentske organizacije političkih stranaka. Izlaznost u slučaju rusinskih birača pala je sa 54% u 2010. na 40% u 2014. Posmatrač CRCĐ to ovako objašnjava: "Tamo gde je uspostavljena prevlast stranaka nad civilnim društvom, izlaznost u odnosu na ukupno stanovništvo je manja nego u situacijama gde su organizacije civilnog društva istovremeno i subjekti kulturnog procesa izgradnje nacionalnog identiteta ...“

Zloupotrebe i nepravilnosti

Članovi zajednice – potencijalni birači – nisu bili usamljeni u nezainteresovanosti za izbore. O tome svedoči da su pozivi za izbore u Kuli bili nemarno i nestručno sastavljeni, pošto je tekst na rusinskom bio napisan mešavinom rusinske i srpske ćirilice (iako je rusinski jezik u službenoj upotrebi u opštini Kula). Izvestan broj birača nije bio u prilici da se pozabavi tumačenjem ovakvog teksta na nepostojećem pismu, pošto nisu svi upisani u poseban birački spisak dobili pozive poštom. S druge strane, u gotovo svim zajednicama zabeležen je veliki broj

nepravilnosti u vezi sa biračkim spiskovima.⁵¹ Mnogi birači koji su glasali 2010. godine nisu bili upisani, čak ni pojedini kandidati predloženi za nacionalni savet ili bliski rođaci i supružnici nosilaca lista nisu bili na spiskovima, o čemu su sami dali iskaz. Upravo među Rusinima u Kuli bilo je slučajeva da su birači dobili pozive, ali da nisu mogli da glasaju, jer ih nije bilo na spisku.⁵² Procene posmatrača u nekim mestima (na primer u Kikindi) idu i toliko visoko da 40% birača koji su došli da glasaju nisu uspeli to da urade zbog toga što nisu bili na posebnom biračkom spisku.

Dodatan problem je i zloupotreba poštanskih prijava u posebne biračke spiskove. Nosilac jedne bunjevačke liste se žalio posmatraču na terenu da je sa pošte Kelebija poslato odjednom čak 700 zahteva za upis na spisak njegove zajednice. Sličnih događaja je bilo i u romskoj, egipatskoj i askalijskoj zajednici, u šta se uverio posmatrač iz Beograda. Isto važi i za bošnjačku manjinu.⁵³ Jedno od terenskih zapažanja iz Sandžaka dosta je sadržajno: „Glasanje je počelo sa uvek optimističnim blic izjavama predstavnika, nastavljeno nemilim scenama na pojedinim izbornim mestima. Neobjašnjiva je situacija da se u pojedinim opštinama broj birača koji su izbrisani iz biračkog spiska meri sa trocifrenim iznosom, posebno je takvo stanje zabeleženo u opštinama Tutin i Sjenica. Nažalost, sve ovo je u individualnom smislu značilo pojavu gneva, pa su tako pojedinci podlegli sopstvenim nagonima za uspostavljanjem "lične pravde", što se svakako ne može opravdati. Odgovornost tajnih činilaca za vidljivo "promešane" biračke spiskove očigledno je teško dostižna nakon izbora, tako da apelujem na sve koji poseduju ingerencije nadzora i detaljne kontrole organizovanja ovakvih događaja da se ovakvom

⁵¹ O ovome u nizu nepravilnosti svedoče opservacije iz Kule.

⁵² Ovo važi i za druge sredine. Posmatrač u Novom Sadu je zapazio: “Dosta njih me je zvalo i reklo kako nisu dobili listiće, nisu znali gde treba da glasaju, a mnogi koji su se preselili od prethodnih izbora i promenili adresu nisu dobili poziv na novu adresu. Tako da zbog tih neažurnosti nisu ni išli na glasanje. Dosta njih živi i radi u Novom Sadu, a poziv su dobili u Kucuri ili Krsturu, a nisu bili u mogućnosti da odu tamo.”

⁵³ Iskaz sa biračkog mesta iz Novog Pazara: „,Što mene nema u birački spisak. Preko pedeset godina ja glasam ovde u ovoj kancelariji, još od Tita, pa u Miloševićevo vreme pa do danas i sada mene nema na spisak. Ko je to pravio, ko se ovo radio, šta ova opština, šta ova država misli. Ja sam građanin ove države, ovo ne može ovako, glasao sam u mart, kad je trebalo za Vučića, sada kada treba za Bošnjake, mene nema na spisak. Ovo je sramota šta ovo ovde radite, kako ovaj narod pravite budalama. Ima sada da odem u opštinu, dolje, kod onija, pa da ja njima pokažem bre. Mene nema, nema ni mog sina, a žena mi na spisak, mi pedeset godina zajedno glasamo, mene sada nema, a nje ima...”

problemu posvete pre izbornog toka. 50% birača je izbrisano sa spiskova u Novom Pazaru, možda i više, ovom mora da se stane na kraj.“

Ovo je stvaralo probleme pri izvođenju izbora. Prema svedočenju posmatrača sa biračkog mesta u Novom Sadu, „jedna Mađarica koja je iz političke stranke, a koja je želela da izađe u susret svojim sunarodnicima koji nisu dobili poziv, koji nisu bili na spisku, kojima je istekla lična karta. Na sreću, ovi ostali dvoje nisu to dozvolili. Pošto ima dosta Mađara na Telepu, oni su i pravili neke manje probleme tako što su hteli po svaku cenu da glasaju iako nisu dobili poziv i slično“. Isto je zapazio i posmatrač u Bečeju: „Takođe tu je bio jedan čovek koji se žalio da je upisan u poseban birački spisak a da nije dobio poziv na izbore. Kaže mnogi zbog toga nisu izašli na izbore, što se i videlo jer je izlaznost bila negde oko polovine upisanih birača.“

Problemi vezani za biračke spiskove zapaženi su i u slučaju izbora za nacionalni savet albanske nacionalne manjine: „Nije bilo tako problemi na samim ljudima nego problem je bilo što nisu svima poslali pozivnice i takođe i kad su otišli ljudi da glasaju su ih vraćali zbog toga što nisu bili na spisku a oni u stvari žive u gradu Bujanovca ili u okolinu. To znači da je mnogo loše za jug Srbije jer nisu mogli svi građani da glasaju... Pred izbori odnosno dani pre izbora su bili malo više glasnjiji jer sada su sve stranke koje su aktivne u Jug Srbije odnosno u Preševsku dolinu... Bilo je malo drugačije ovog puta jer ih je mnogo pogodilo to što su se unile (ujedinile – prim. koautora) sve albanske stranke samo stranku PVD-Riza Halimi nisu hteli nijedna stranka u koaliciju koji i do sada su vladali u nacionalni savet..“

Sledeći izveštaj iz Novog Sada sumira neke od problema koji su se odnosili na ostvarivanje prava da se učestvuje na izborima: „Posebni birački spisak: a) nedovoljno ažuriran, iako su ljudi menjali i prijavljivali promenu adrese, nije ažurirano; b) pozivi koji nisu stizali (iako su osobe upisane u birački spisak), a zbog smanjenog broja biračkih mesta, terao je ljude da lutaju od biračkog mesta do biračkog mesta; c) manji deo starije populacije je ostao u uverenju da je izjašnjavanje na popisu ono što im automatski omogućava učešće na izborima za nacionalni savet; d) neke osobe su izbrisane sa spiska iako su prethodni put glasale za nacionalni savet (uglavnom se ovo pojavljivalo u mađarskoj zajednici).

Terenska zapažanja pokazala su da je formalna strana izbora, bar kada su u pitanju pravo

na upotrebu jezika i pisma i sastav biračkog odbora, generalno bila poštovana: „Dvojezičnost: a) aškalijski izborni materijal je bio dvojezičan! (mene je bar iznenadilo, pa ovde napominjem); b) jedna pripadnica mađarske nacionalne zajednice je prvo pitala, prilično oštro: "Da li ima nekog ko govori mađarski?" i potom, otkrivši da ima, spustila ton; c) samo su pripadnici rusinske i mađarske zajednice u nekoliko slučajeva koristili maternji jezik, ulazeći na biračko mesto (pozdravljajući na rusinskom, odnosno mađarskom jeziku, a dalje nastavljali komunikaciju na srpskom).“ Kada je u pitanju sastav biračkog odbora, zapažanja su bila: „samo predstavnici liste mađarske nacionalne manjine - Mađarska sloga (iza koje stoji SVM, Ištvan Pastor), imali su člana u biračkom odboru. Sve ostale je angažovala uprava Grada Novog Sada, pazeći pri tom (reklo bi se) da njeni uposlenici u biračkom odboru budu iz redova nacionalnih manjina. Pretpostavljam da je ovakav, sasvim neutralan sastav biračkog odbora (u smislu odsustva direktne zainteresovanosti za uspeh ove ili one liste), doprineo tome da izborni dan protekne bez ijedne tenzije, pritisaka na birače, ili sl.“

Izveštaj iz Kikinde govori o odsustvu problema na biračkim mestima, ali i o postojanju političkih pritisaka: „Bilo je političkih pritisaka, ali su bili indirektni i samo stvarali zbrku i zabunu (nekad svađe). To samo umanjuju izlaznost i korišćenje prava među pripadnicima romske zajednice... koji imaju izbor i treba ih učiti demokratiji i pravu o glasanju. Od broja upisanih, mnogi nisu dobili poziv, tako da je oko 40% nije uspelo da glasa. Sličnih problema je bilo i sa mađarskom nacionalnom zajednicom, kako sam obavešten. Izbori za nacionalni savet Roma je više politički pritisak, nego sloboda izborne volje. Zamajavanja, laži i pritisci su karakteristike izbora, ali jedan mali broj je pristojnih i obrazovanih ljudi koji pokušavaju da regularno učestvuje u trei.“

Kada su u pitanju izbori za HNV, s obzirom da su izvedeni prema elektorskom načinu, možda treba nešto opširnije navesti zapažanja posmatrača: “Hrvatska nacionalna zajednica bila je i ove godine malko uskraćena za živu komunikaciju sa samim glasačima koji bi trebali lično izlaziti na birališta. Ali zato je bilo živo za vreme prikupljanja potpisa i njihovih overa za elektore. Ni sam čin izbora nije bio manje zanimljiv. Prikupljanje potpisa, i to overenih, za odabranog elektora obavljano je uglavnom uz pristojnost davača potpisa, ali uz određen stepen

pometnije prilikom provere upisanosti u poseban birački spisak od strane državnih organa. Ovde je bio veći broj slučajeva u kojima birači jedne zajednice nisu ni znali da su se nekim čudom našli u posebnom spisku birača neke druge zajednice. Takođe, dešavalo se da se istom biraču jednom prizna potpis, pa se posle ne priznaje, pa se opet priznaje.“

Drugi posmatrač zapazio je sledeće (neophodan je dugačak navod): „Pre svega kampanja je bila uslovljena ”stanjem na terenu”, a to znači da kao zajednica nismo u poseban birački spisak upisali dovoljno članova zajednice, te nismo stvorili uslove da idemo na direktne izbore. Ovo nije slučajnost, nemoć, nepostojanje infrastrukture da se to uradi, ovo je izraz volje političkih vođa naše zajednice. Izbore putem elektora moguće je kontrolisati, ona strana koja iza sebe ima dobru stranačku infrastrukturu i novac, može stvoriti više elektora i time obezbediti sebi prednost. Ako ste čuli šefa izbornog štaba jedne liste (dr Slaven Bačić), rekao je da su elektorski izbori demokratsniji, čime je iskazao i mišljenje čelnih ljudi naše zajednice (...) Pouzdano znam da je jedan od vijećnika još 2010. donirao 100.000 dinara radi završetka upisa u poseban birački spisak. Novac je primljen, ali je upis bojkotiran. Napominjem da je rukovodeći kadar naše zajednice isti, i DSHV, i HNV, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Hrvatska riječ.

Ove institucije iz budžeta i kroz donacije godišnje raspolažu sa oko 650.000 eura (...) Kampanja je bila vođena na dva načina od strane dve liste. Zajednička lista udruga: nije imala čvrstu organizaciju, predstavljala je skup pojedinaca entuzijasta koji su želeli da poboljšaju stanje u zajednici, čak je predlagano da se zajedno sa „Listom Slaven Bačić“ napravi jedinstvena, zajednička lista. Svako je za sebe sakupljao potpise, od svojih poznanika, prijatelja uz svoje redovne poslovne i porodične aktivnosti. Nije bilo posebno organizovane kampanje u pravom smislu. Predstavnici ove liste nastojali su da pokažu da nisu ničiji protivnici, niti da bilo koga osećaju kao protivnika, naročito ne ljude iz zajednice, nisu nikoga napadali. Oni koji su bili malo glasniji, to je bilo u smislu da se kaže - kako su do sada trošene pare...“

Sam čin elektorskih izbora izveden je na sledeći način: „Prilikom samog čina izbora, u nekadašnjoj Skupštini Republike Srbije, svi elektori su imali primedbe na organizaciju. Jedna od učesnica, rekla je da su nakon provere identiteta i dolaska u salu, voditelji sednice iz Republičke izborne komisije odredili pauzu od dva sata, kako bi administrativno odradili sve što je potrebno.

Tek nakon što su se elektori pobunili da to nema smisla, određena je pauza od petnaest minuta. Pre samog glasanja, zatražena je ponovna provera identiteta svih elektora, što je i učinjeno, i to opet na ulazu u salu. To je potrajalo, a prema komentarima poznavalaca ovakvih procedura, bilo je čak i nepotrebno. Uzgred, što se tiče liste dr. Slavena Bačića, samo jedna osoba iz organizacije je ponela spisak elektora, i to znajući da će zatrebati. Niko drugi se toga nije setio. Prilikom prozivke elektora, pročitano je ime, zatim elektor dolazi do stola da se identifikuje, dobija glasački listić, glasa, pa tek onda prozivaju sledećeg. To je tako bilo desetak puta, a zamislite da je tako bilo 132 puta. Trajalo bi do sutra, kaže jedna od elektorica. Posle su postupak ubrzali prozivajući više elektora koji su se u međuvremenu, dok traje glasanje jednog, pripremali. Tako je bilo efikasnije.”

Elektorskim izborima prethodili su izbori za elektore. Da bi se pokazalo kako su bili izbedeni, neophodan je dugačak navod sastavljen od terenskih zapažanja: „Svi smo normalno razgovarali (ili skoro svi), većina je širila pozitivnu atmosferu. A samo glasanje je pokazalo ključnu razliku u karakteru dve liste. Aktivisti „Liste dr Tomislav Stantić“ glasali su kako su hteli, po svojoj savesti, nisu postojali pritisci... prava mala škola demokratije. Aktivisti „Liste dr Slaven Bačić“ su bili protiv tajnog glasanja i tražili su da svaki elektor uzme svoj listić, ode na mesto, zaokruži koga želi i vrati listić u glasačku kutiju. Ko poznaje glasanje iz 2010. godine, znaće da ”gazde” ove liste ovo smislili kako bi kontrolisali koga je svaki pojedinac zaokružio. Ovo pokazuje i stanje unutar elektora te liste, da niko nikome ne veruje, sve mora da kontroliše ”gazda”. Sa komisijom smo ipak dogovorili da glasanje bude tajno, postavljen je paravan, ali su glasači liste Slaven Bačić pod velikim pritiskom morali da pokažu kako su glasali, te su nakon glasanja visoko podigli otvorene listiće da čovek u prvom redu vidi za koga su glasali. Za mene je ovo bilo poraz demokratije i bruka za našu zajednicu, već drugi put, u istoriji. Vladari našom zajednicom, tu su dve-tri osobe, ne veruju ni svojim saradnicima. Što se tiče obraćanja - lideri su imali deset minuta za predstavljanje, govori su bili korektni, svako je izneo svoj pogled na život zajednice i program. Kada sam i zvanično postao elektor, bilo je ponuda od strane druge liste da se priključim njima, obećavanje nekog visoko poziciranog mjesta na listi predloženih vijećnika i razna druga "obećanja". Ostao sam pri svom stavu i podržao listu do kraja (Zajedničke liste

udrugama), kako sam i planirao. Upoznao i drugu stranu svih izbora - planiranja, pokušaja pridobijanja od strane druge liste gde sam možda bio i razočaran ljudskom krajnošću i do kuda je sve to išlo.“

Prikupljena sirova evidencija u kvalitativnom obliku rečitija je, pa nekad i preciznija, nego što bi mogli da budu njena interpretacija i tumačenje koje bi izveli koautori ove studije. Zapažanja iz Sandžaka ovo najbolje potvrđuju: „Suljove glasače prepoznah po odelima, ostalo im od Sulja da se lepo doteraju za izbore, a ove Muftijine po manirima, tj. po neimanju istih, oni kada uđu u prostoriju gde se glasa, razgalame se "Da mi ta papir da zaokružim Muftiju, zna se ko je najbolji, hvala Allahu što nam ga je posl'o". Morao sam da zavedem red i da ne dopustim da se nastavi ta tragikomedija pred mojim očima. I uradio sam to. Rekoh "Ne možemo gospodo ovako, izlaznost je nenormalno visoka". Počeh da prosipam pazarske sitne: "Kršimo izbornu volju naroda, isto kao da nameštamo izbore, mislim, ne nameštamo, ali isto tako izgleda. Strah me od Allaha zbog ovoga što radim"- rekoh očekujući da smirim članove odbora na onaj način na koji ih smiruju njihove vođe: bošnjačko-islamskom retorikom. Smiriše se oni, ali do 20h sam nekoliko puta morao da ponovim "Stvarno ne mogu da dozvolim to, gospodo, nije u redu". Završiše se izbori. Demokratija je pobeđena.“

Osećaj poraženosti posmatrača, mladih ljudi, načinom izbora za nacionalne savete, treba da bude prikazan i kroz sledeći opširan navod, takođe iz Sandžaka: “Tok izbora protice bez incidenata, u blagoj atmosferi, ali i bez neke preterane izlaznosti. Biračka mesta skoro prazna. Na pojedinom mestima je bilo nekih zamerki, i to od onih koji nisu znali da sakriju međusobnu netrpeljivost koja je pokrivena plaštom blage izborne kampanje.. Na završetku izbornog dana, kako počinje prebrojavanje glasova i pristizanje preliminarnih rezultata obe liste proglašavaju pobedu. Lista broj 1, nosioca Jahje Fehratovića, proglašava pobedu u svim gradovima Sandžaka, osim u Tutinu, gde će biti ponovljeno glasanje... Lista Sulejmana Ugljanina proglašava apsolutnu pobedu u Sandžaku... Problem je u tome što su obe liste u pravu. Lista broj 1 jeste pobeđila ako ne računamo Tutin, a lista broj 2 je pobeđila ako uzmemo Tutin u obzir, jer razlika iz Tutina je oko 4 hiljade glasova, u korist Ugljaninove liste. A razlika bez Tutina je oko 3 hiljade glasova u korist liste broj 1. Tako da dok se ne reši problem na izborima u Tutinu, mi nećemo znati ko je

pobedio... Dan posle, počinju međusobna optuživanja, da je bilo krađe na izborima, da su nepravilnosti ogromne i od obećanog ujedinjenja i pomirenja nema ništa... Ljudi ostaju nezadovoljni, komentari ljudi su da nije dobro što se delimo i međusobno svađamo oko bilo čega. Svest ljudi se malo promenila, shvatili su, izgleda, poruku od Đevrasima Cvijana, da glasaju za njega, da i njemu malkice bude bolje ... „

Ukupan utisak je da na izborima nije bilo značajnijih proceduralnih zloupotreba, ako se izuzme pometnja sa biračkim spiskovima. Ne postoji evidencija na osnovu koje bi se moglo proceniti da li je do nje došlo usled birokratske aljkavosti ili nečije namerne intervencije; u formalnom smislu izbori su, generalno posmatrano, sprovedeni u skladu sa zakonom.

Donekle je rizično što su izbori realno povezani sa netransparentnom raspodelom resursa kojima raspolažu nacionalni saveti. S jedne strane, ova „velikodušnost“ nadležnih nadzornih organa može da predstavlja svojevrsan nenasilan (koruptivan) način kršenja spoljnih garancija manjinske autonomije. (Kimlika, 2002; Ilić, 2009a; Ilić, 2009b; Lošonc, 2003; Lošonc, 2007) S druge strane, uistinu ogromna mera upliva stranačkih uticaja u izbor nacionalnih saveta nacionalnih manjina predstavlja sistemsku zloupotrebu. Treba pomenuti i da način održavanja elektorskih umesto neposrednih izbora u slučaju relativno brojne hrvatske nacionalne manjine nedvosmisleno predstavlja ne samo iskorišćavanje zakonske mogućnosti, nego i način suzbijanja unutrašnjih garancija manjinskih prava. (*Ibid*)

Zanemareni pripadnici nacionalnih manjina

Primetno je da su znatni delovi određenih zajednica u delovanju nacionalnih saveta nacionalnih manjina gotovo potpunosti zanemareni. To važi za Rome na jugozapadu Srbije, Hrvate i pripadnike svih ostalih "vojvođanskih" zajednica van Vojvodine, Albance van Preševa, Bujanovca i Medveđe, Mađare van opština na severu Bačke u kojima čine većinu. Podele u odnosu na oblast, grad i selo kome određena lista pripada vidljive su već iz naziva pojedinih

lista, a posebno su izražene recimo kod Rusina, gde je bio oštar rivalitet između Kucurske i Krsturske liste, na šta ukazuje izvor iz ove zajednice.⁵⁴ Posledice ovog procesa mogu biti vrlo loše po rad nacionalnih saveta, budući da mnogi stručnjaci i članovi koji bi mogli dati suštinski doprinos u poljima obrazovanja, kulture, informisanja i jezika žive upravo u "marginalizovanim" područjima, najčešće u većim gradovima koji su van tradicionalnih "etničkih granica". Na glasove ovih manje vidljivih članova zajednice često su računale liste koje do sada nisu učestvovalе u radu nacionalnog saveta, što ukazuje da je ovaj problem toliko uočljiv da se da upotrebiti i kao politička strategija.

Treba primetiti da "manjinska unutrašnja dijaspora", odnosno pripadnici nacionalnih manjina koji žive udaljeni od njenih populacionih centara, ne mogu da ostvare svoje interese u partokratskom sistemu. Podele unutar rusinske zajednice na one koji vide Rusine kao sasmosvojnu naciju, one koji ih sagledavaju kao Rusine – Ukrajince, i one koji ih vide kao deo "sve-ruskog" naroda povezane su sa lokacijama na kojima pripadnici ove nacionalne manjine žive. Uticaj napetosti između ranijih oblika rusinskog etničkog samoorganizovanja u Srbiji (Vojvodini), na primer onih između Rusinskog narodnog prosvetnog društva, na čiju tradiciju se naslanja Savez Rusina Ukrajinaca Srbije, i Rusinske Zarje, čija tradicija još uvek upliviše Rusinsku Maticu, bio je vidljiv posmatračima CRCO.⁵⁵ Isto važi i za napetosti između Matice Slovačke i organizacionih oblika slovačke nacionalne manjine u Bačkom Petrovcu; zanimljivo je da nije zapaženo da se Društvo vojvođanskih slovakista, koje je pre deceniju do deceniju i po bilo aktivan činilac u mobilizaciji vojvođanskih Slovaka, sada angažovalo kao izborna alternativa. Znatno vidljivija bila je napetost između struja koje predstavljaju deo klijentističke mreže DS i onih koje su pokušale da nađu potpuru u SNS. S obzirom na to, nije odveć smelo zaključiti da je zid spoljnih garancija manjinskih prava uveliko probijen, sem u slučaju mađarske, bošnjačke i albanske nacionalne manjine.

⁵⁴ Prema našem izvoru: „zanimljivo je da je Sremska Mitrovica, gde je na popisu 2002. bilo 691 Rusin, skoro potpuno izostavljena, kao da je nema, u odnosu na ove izbore... Tumačim to sličnim odnosom kao i u Đurđevu – ona je predstavljala zabran Rusinske demokratske stranke, pa niko nije ni hteo da ide tamo, a ispostavilo se da RDS nije bila aktivna.”

⁵⁵ Zapažanje posmatrača: “Važno je iz tog razloga zbog toga što ove podele u Rusinskoj zajednici traju i dan danas nesmanjenom žestinom!”

Neki pripadnici mađarske nacionalne manjine, ljudi iz mesta kao što su Ivanovo, Skorenovac, ili Dobričevo, žive na puškomet od Grocke. Politika nacionalnog saveta, usmerena na zadovoljavanje interesa biračkog tela sa severa Vojvodine, njih ne može da zadovolji. Ovo važi i za znato severnije i većim brojem etničkih Mađara naseljene krajeve. Saradnik CRCD predočio je primer svoje kampanje koji je napisao na političkom forumu opštine Novi Bečej: “Pozvao bih sve članove ovog foruma mađarske nacionalnosti da na predstojećim izborima za mađarski nacionalni savet koji će se održati u nedelju 26. oktobra glasaju za listu pod brojem 3. “Za Mađare na drugi način – Laslo Fodor“. Naša glavna poruka biračima je da želimo Mađarski nacionalni savet koji će brinuti o svim pripadnicima mađarske nacionalne manjine, a ne samo o članovima jedne političke partije: pošto se zalažemo za departizaciju nacionalnog saveta... Jedan član foruma mađarske nacionalnosti odgovorio je: “pa dobro, ali odakle pravo nekom da deli Mađara od Mađara, ideje su sulude, da li se sprema rat? kada počinje? ko će sa kim da ratuje? i još jedno pitanje: da li ste vi bolesni?”

Manipulacije najugroženijima

U ovakvim okolnostima nisu retke manipulacije nedovoljno obaveštenim ili zainteresovanim biračima. Predstavnici određenih lista koji imaju veće političko iskustvo i veštinu vrlo dobro znaju koje su kategorije stanovništva posebno osetljive za ovakvu vrstu zloupotreba i to rutinski koriste kao i u slučaju bilo kojih drugih izbora. To može biti siromašno stanovništvo, koje čini veliki deo određenih zajednica (Roma, Aškalija i Egipćana), ili, pak, stariji ljudi koji su vrlo zastupljeni u nekim drugim zajednicama (nemačkoj, bunjevačkoj, hrvatskoj, rusinskoj). "Siromašni su zahvalni ako ih se jednom godišnje setiš i daš im pomoć", opisao je situaciju jedan posmatrač iz manjeg vojvođanskog mesta. Predstavnik jedne rusinske liste je, budući da je raspolagao automobilom i novcem za gorivo, prevezio birače na biračko mesto, mahom starije sa sela, i na taj način je obezbeđivao njihove glasove, o čemu svedoči izvor sa terena (Đurđeva). Manipulisanje starijim članovima hrvatske zajednice dovelo je do intervencije policije u Petrovaradinu, pošto su članovi LSV sačekivali glasače koji su sami želeli

da overe potpis i, izdajući se sa dobronamerne sunarodnike koji žele da im pomognu, poturali im papire sa imenom Vlade Kranjčevića. O ovome je informacije preneo posmatrač iz Novog Sada. Spoljni zid zaštite manjinskih prava ovim je grubo bio narušen.

Posmatrač iz Novog Pazara primetio je da su deca rutinski glasala "za baba", "za majku". Neki su čak uzimali i listiće da bi glasali i za članove šire rodbine ("da se ne muče" da dolaze na biračko mesto⁵⁶), ali i za rođake iz inostranstva. Članovi biračke komisije su naravno znali kome će ići ovi glasovi starih i radnika u inostranstvu, ali se nisu bunili što neki od njih idu suparničkoj listi. Posmatrač navodi da se radilo o prećutnom dogovoru. Slična zapažanja pristižu i iz Bujanovca, gde je bilo slučajeva glasanja u ime glasača koji žive na Kosovu i Metohiji.

Marginalizovani pripadnici manjina, bilo da se radi o socijalnoj marginalizaciji ili o udaljenosti od populacionih centara odnosno manjine, retko su bili pominjani u toku izborne kampanje. U retke izuzetke spada Tomislav Stantić, koji ne samo što je „u svojem govoru iskoristio priliku za svojevrsni „obračun“ s predstavnicima DSHV i prethodnog saziva HNV, što se u danom trenutku smatra neprimjerenim (ali i kontraproduktivnim prije glasanja), nego je izneo i ideju da se u rad hrvatske zajednice, u širem kontekstu, uključi što veći broj Hrvata koji su do sada bili na marginama.“

Etnonacionalizam u kampanji

Insistiranje na "zbijanju redova" unutar zajednice i pozivanje na tradicionalne vrednosti koje ona neguje donekle je razumljivo kada se uzme u obzir smanjenje broja pripadnika, što iz bioloških razloga, što zbog migracija ili asimilacije. Poseban problem je sve manji broj učenika koji pohađaju nastavu na jeziku svog naroda ili slušaju maternji jezik kao predmet, što je najviše izraženo kod Rusina.

Nema potrebe da se na ovom mestu posebno problematizuje pojam etnonacionalizam. Uopšte uzev, Gelnerova odredba nacionalizma kao nastojanja da se podudare etničke i državne

⁵⁶ "Mi se to predsedniče svake godine dogovorimo, da pustimo nekoga da glasa za nepokretne iz svoje porodice ništa se ti ne sekiraj".

granice jeste prihvatljiva, ali je, kao i u slučaju svakog teorijskog pojma, njena upotreba određena konkretnim okolnostima. U kampanji nije bilo pozivanja na separatizam, a zagovaranje teritorijalne autonomije jeste legitimno, mada ona predstavlja samo ublažen vid zamisli izražene kroz Gelnerovu definiciju. (Gelner, 1997) Nacionalizam je u Srbiji danas u najmanju ruku dozvoljen, a analiza koja ne bi nastojala da ga razume rizikovala bi da bude ne samo nepristrasna, nego i neobjektivna.

Prema svim korišćenim izvorima obaveštenja, u kampanji je bila uočljiva tendencija da se koriste međuetničke tenzije sa rivalskim etničkim grupama. Ovo pre podupire teoriju etničkog takmičenja, nego teoriju modernizacije, sve pod vrlo upitnom pretpostavkom da se društvo Srbije nalazi u toku modernizacijskih procesa. (Belanger, Pinard, 1991) U praksi se to nekad javljalo kao uočeni strah od asimilacije kod Vlaha prema Rumunima, ili nametanja vlašskog identiteta koji Rumuni južno od Dunava smatraju veštačkim i smatraju da se iza njega krije "srbizacija".⁵⁷ Sličan je i uočen odnos Bunjevaca prema Hrvatima (i obratno). Slično važi i za odnos Rusina prema Ukrajincima, ili Aškalijske i Egipćana prema Romima. U takođe uočenom suprotnom slučaju, bio je vidljiv resentiman prema "odnarođenim" grupama i rastakanju etničkog jezgra. Često se, naime, rivalske grupe koriste i kao argument u političkoj borbi. Tačnije, rivalske liste se optužuju da su neka vrsta "prikrivenih izdajnika", koji pokušavaju da se ubace u nacionalni savet da bi radili na asimilaciji zajednice.⁵⁸ Rusinska lista "Rusinska inicijativa" je bila optuživana da želi da Rusine prevede u Ukrajince, o čemu svedoči izvor iz ove zajednice. Retorika podele na "prave Rusine" i "ukrajinofile/ukrajinizatore" je bila česta kod lista "Ja Rusin" (prema nekim navodima bliske SNS) i "Mladi za budućnost" (bliske "Trećoj Srbiji"), zapaža izvor (posmatrač iz Novog Sada). Posmatrač smatra da su ovakve podele uzrokovale slab odziv birača, jer je ljudima dosta takvih tema.⁵⁹ Čak i u zajednicama kojima ne pretili cepanje ili asimilacija postojali

⁵⁷ Zaista nema potrebe da se prikazuje polemika Gelnera i Smita o tome šta čini etnički identitet. (Gelner, 1997; Smit, 2010; za širi kontekst ovog pitanja vid. Bakić, 2006).

⁵⁸ Zapažanje iz terenskog izveštaja: „Baš sam sad inače u razgovorima sa jednom koleginicom iz crnogorske zajednice, pa kaže da je i tu podela na struje bila pro-srpska i crnogorsko-crnogorska - već viđeno što bi rekli...”

⁵⁹ Terenska zapažanja nisu nezanimljiva: „Jedna od najvećih zamerki u vezi kampanje ove godine jeste nastupanje pripadnika liste broj 4. „Ja Rusin“ i list broj 6. „Mladi za Budućnost“... Ove liste možemo nazvati „nacionalističkim” koje su od svih najviše zagriženi kada je reč o ovoj podeli. Na listi 4. „Ja Rusin“ se nalazi profesor rusinistike na Univerzitetu u Novom Sadu Mihajlo Fejsa koji je najglasniji i najopterećeniji sa celom tom pričom da

su slični pokušaji da se protivnici obeleže kao izdajnici. Predstavnici jedne mađarske liste su optuženi da rade na "podeli naroda mađarske nacionalnosti u Vojvodini", prenosi posmatrač iz ove zajednice. Ovde se, dakle, ponavlja uočeni problem da birači ne razumeju čime se nacionalni savet bavi, i da su (sami ili uz nečiju pomoć) došli do zaključka da je smisao izbora iskazivanje privrženosti određenoj stranci, što se opravdava tobožnjom demonstracijom jedinstva zajednice. Predstavnici supраниčkih lista tada prestaju da budu neistomišljenici, a postaju "izdajnici". Naravno, i onaj ko ih podržava i sam može lako poneti ovaj nezavidan epitet. Opažanje dela hrvatske zajednice da Bunjevci imaju povlašćen položaj u Srbiji⁶⁰ dobro je poslužio dosadašnjem sazivu HNV da obrazloži zbog čega se broj Hrvata u Srbiji smanjuje i zašto se moralo ići na elektorske izbore. Posmatrači su preneli da je tema bunjevačkih beneficija bila dominantna tokom cele kampanje, kao i njima komplemetaran pomenut problem nedostatka udžbenika za hrvatske učenike.

Monopolizacija prava da se artikuliše nacionalni interes zajednice opravdavana je i drugačijim tipovima nacionalističkog diskursa. U Hrvatskoj zajednici dr Tomislav Stantić je bio obeležen ka "novo-Hrvat". Pod time se podrazumeva da se ranije nije bavio pitanjima svoje

Rusine neko unutar Rusinske zajednice ali i izvan nje želi da uKrajinizuje i da se Rusini zbog toga moraju nacionalno i moralno osvestiti i uzdići. Dotični gospodin je poznat po svojim glasnim verbalnim napadima, vređanjima i ispadima u našoj zajednici protiv svojih neistomišljenika i čak mu je zabranjen ulaz u instituciju „Ruske slovo“ zbog sukoba i vređanja tadašnjeg redaktora. Upravo je on sakupio mlade i tako je nastala lista pod brojem 6. „Mladi za Budućnost“ kako bi oduzeli glasove svim drugim listama i kako bi se unutar rusinske omladine uneo razdor jer su pojedini mladi ljudi po njegovom uverenju pod uticajem „Ukrajinizatora“. Dotični gospodin je privatnoj svađi i sukobu sa dosadašnjim predsednikom Nacionalnog saveta Rusina Slavkom Racom, pa mu je takođe u cilju da oslabi sve liste koje bi njemu možda bile naklonjene.” Ili: “Jedan pripadnik sa liste 6. koji je inače pripadnik političke stranke “Treća Srbija” je listu pod brojem 5. “Rusinska omladina” i listu pod brojem 7. “Rusinska inicijativa” sa lažnog Facebook profila više puta vređao, pišući zaista odvratne stvari i naravno nazivajući ih „Ukrajinizatorima“. Takođe, u selu Kucura, gde smo lepili naše flajere, na oglasnoj tabli ispred mesne zajednice, naišao je nosilac liste broj 6. Mikola Međeši podrugljivo dobacio: „Srećno vam bilo u Ukrajini!“

⁶⁰ Grupa predstavnika hrvatske zajednice, među kojima i Slaven Bačić i Petar Kunitić izrazili su negodovanje u otvorenom pismu zašto se Bunjevcima nehrvatima pruža puna "stručna i logistička potpora u sada već podmaklom institucionalnom zaokruživanju samosvojne bunjevačke etničke skupine, stvaranju manjinske identitetske infrastrukture, medijskoj promociji, osiguranju prostora za nesmetan rad, te se tolerišu zloupotrebe pri formiranju popisa birača i u jezičkoj standardizaciji bunjevačkog jezika". Izvor: <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Bunjevci-Hrvati-traze-zastitu-drzave-od-Bunjevaca-nehrvata.lt.html>

zajednice, ali i, kako se moglo čuti, "da se nije javno deklarirao kao Hrvat", kao i da se ne služi hrvatskim standardnim jezikom, o čemu svedoči izvor iz ove zajednice.⁶¹

Borbe unutar liste su ostale bolje sakrivene od „većinske javnosti“, ali su, videlo se, za istraživače vidljive i kod zajednica koje su birale predstavnike elektorski, poput Hrvata. Ova tendencija nije iznenađujuća, pošto su potencijalni elektori prikupljajući potpise za sebe lično u drugim članovima sopstvene liste videli rivale. Svakako da je rivalstva bilo i kod lista koje su izašle na direktne izbore, ali je ono ostalo latentno zbog toga što su nosioci i ljudi pri vrhu liste donosili odluke o rasporedu ostalih, što je u skladu sa ranije iznetim zapažanjima o centralističkom partijskom modelu odlučivanja. Suparništvo između potencijalnih elektora unutar iste stranke je primetno u tome što se ponekad nisu pridržavali dogovorenog plana, nego su prikupljali potpise na teritoriji drugog elektora, o čemu ima podataka od posmatrača iz Novog Sada. Takođe, bilo je slučajeva da su pojedinci nastavljali da uzimaju potpise podrške čak i kad su ispunili potrebnu kvotu, na taj način otežavajući drugim kandidatima da prikupe dovoljno potpisa za sebe, svedoči isti izvor. Najkraće rečeno, unutarnjih tenzija bilo je i u slučaju direktnih i u slučaju elektorskih izbora za nacionalne savete, ali je njihova vidljivost bila nejednako dostupna percepciji šire ili uže publike.

Slično je bilo i kod Vlaha, jer je lista "Zajednica Vlaha Srbije" bila obeležena kao "rumunska" (doduše, ova lista i jeste jedina koja se zalagala za uvođenje rumunskog književnog jezika kao jezika Vlaha). Ranije pomenut slučaj poštanskog prijavljivanja Bunjevaca na poseban birački spisak možda svedoči o pokušaju preuzimanja ovog nacionalnog saveta od strane političkih stranaka etničke većine ili možda prohrvatske struje, baš kao što je to bio slučaj sa proromskim listama u aškalijskom savetu, pošto su nosioci nekih od tih lista ranije bili deklarirani Romi, u rodbinskim odnosima su sa nosiocima romskih lista i govore tečno romski (jezik koji Aškalijske ne koriste). Ovde treba dodati i optužbe za prijavljivanje pripadnika

⁶¹ Terensko zapažanje: „Na samoj elektorskoj skupštini koja je 26. 10. 2014. održana u Beogradu, govor dr. Slavena Bačića odnosio se na program liste koju predvodi (veliki dio govora je pozitivan i ističe nastavak do sada utvrđenog puta, ali i razvojnu strategiju). U jednom dijelu govora istaknuto je i sljedeće: „HNV će ostati mjesto razmjene pa i sukobljavanja mišljenja i stajališta, ali se ona mogu ticati jedino predmeta rasprave, a ne nečije osobnosti“ (iako je tijekom predizborne kampanje bilo neskrivenog pokušaja diskreditiranja dr. Tomislava Stantića kao čovjeka koji do sada nije ništa učinio za Hrvate te će raditi u interesu države, a protiv Hrvata, a što se kosi s gore spomenutim dijelom programa).“

većinskog stanovništva u određene posebne biračke spiskove. Vlaška lista bliska SPS i SNS koja je ostvarila najbolji rezultat optuživana je za ovakve radnje od strane Zajednice Vlaha Srbije Dragana Demića, u otvorenom pismu na njihovom Fejsbuk profilu⁶². Slično se može zaključiti i za određene liste za Grčki nacionalni savet, pošto je na posebnom biračkom spisku ove zajednice upisano više birača nego što ima Grka u Srbiji prema poslednjem popisu iz 2011. godine.

Umesto zaključka

Naše istraživanje je, uz ostalo, pokazalo da su izbori za nacionalne savete nacionalnih manjina, u celini uzev, obavljani uz poštovanje predviđene procedure. S druge strane, ponašanje državnih vlasti otkrilo je neke probleme. Birački spiskovi su dosta često bili neažurirani. Bar pri izborima za Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine, ali, po svoj prilici, ne samo u ovom slučaju, primećeno je upisivanje pripadnika etničke većine na manjinske izborne spiskove, kao i njihovo učešće na izborima za manjinske nacionalne savete. Država nije obezbedila novac za izbornu kampanju; ne čudi stoga što su nacionalni saveti nacionalnih manjina trošili novac u tu svrhu, što nije moglo da ne utiče na izborne rezultate.

U slučaju ovih izbora nije bilo sistematskog medijskog pokrivanja ni obaveštavanja pri izboru svih nacionalnih saveta.⁶³ Ostaje otvoreno teorijsko pitanje sa praktičnim značajem:

⁶² <https://www.facebook.com/Zajednica.Vlaha.Srbije?fref=nf>, status od 30. oktobra.

⁶³ Terensko zapažanje o izborima za HNV ovde je dosta rečito: "Dobrim dijelom kampanja nositelja Hrvatske liste „Dr. Slaven Bačić“ i Zajedničke liste hrvatskih udruga „Dr. Tomislav Stantić“, vodila se putem društvene mreže Facebook, što je samo donekle moglo dati uvid u tijek kampanje (onima koji su na njoj aktivni). Pri tom, nositelj liste „Dr. Slaven Bačić“ niti jednom se imenom i prezimenom nije osobno oglasio na ovoj društvenoj mreži (stavove ove liste zastupali su i branili većinom dužnosnici predašnjeg saziva HNV i članovi DSHV), dok se nositelj druge liste sporadično uključivao u rasprave pod svojim imenom. Međutim, rasprave često nisu bile konstruktivne već su za cilj imale diskreditiranje jedne, odnosno druge strane (pri tom se mora istaknuti da je retorika Tomislava Stantića bila umjerenija). Sve je to od strane pojedinaca koji su kampanju pratili, izazvalo negativne komentare te je komentator u više navrata reagirao rečenicama: „Dokle ovako“, „Čemu sve ovo“, „Imamo li budućnosti na ovaj način“ i sl. Dakako, bilo je i onih „neutralnih“ (koji se nisu kandidirali kao elektori), a koji su

pitanje (ne)prihvatanja afirmativne akcije, odnosno državne podrške manjinskim kulturama. Milan Podunavac na sledeći način konkretizuje ovaj problem: ako je multikulturalizam jedna od liberalnih strategija, poput tolerancije i prava nediskriminacije, kako ga pomiriti sa liberalnim načelom jednakosti i individualizma, kada on koriguje i univerzalističku ideju građanstva i formativne principe nacionalne države. (Podunavac, 2000) S druge strane, zastupnici multikulturalizma smatraju da je bez državne podrške manjinskim kulturama multikulturalizam uvek „multikulturalizam većine“, i da nužno favorizuje „državnu naciju“. (Kimlika, Lošonc, Ilić).

O uplivu političkih stranaka već je bilo dosta reči. Značajnije je, na ovome mestu, pomenuti kako su neki birači videli izborne rezultate. Sagovornica bošnjačke nacionalnosti primetila je da „nisu ljudi bili opterećeni ovim izborima kako inače umeju da budu. Razloga je puno, ali je najveći taj što su se umorili od glasanja da se ništa ne promeni. Rezultati očekivani i neočekivani. Narod se bavio time još nekih dva – tri dana, i to je prošlost.“ Ili, kako se izrazio drugi sagovornik: "Nemoj mi ih pominjat, došo sam da popijem kahvu na miru, neću da pričam o političarima više."

Kampanja je, i to treba podvući, svakako bila manje incidentna nego u slučaju prethodnih izbora. Sagovornici rusinske nacionalnosti primećuju da su „nakon izbora odmah počele kalkulacije sa glasovima u samom savetu, ali, takođe, smatraju da bi “država bar na neki način trebala da finansira svaku listu, jer ovako u kampanji veću prednost su imale liste kod kojih su članovi politički aktivni”. Snimljeno je i zapažanje da „većina nije poštovala predizbornu tišinu dok smo mi mladi poslednje "javljanje" obavili nešto malo pre same ponoći kada je počela predizborna tišina“.

Posmatrači edukovani na seminarima Centra za razvoj civilnog društva imali su svoje preporuke: „Nove članove nacionalnog saveta edukovati o nadležnosti, ili, kako je naš uvodničar

kao podupiratelji branili stavove pojedine liste, koristeći se pri tom umjerenim i konstruktivnim kritikama na račun i jedne i druge liste... U nekoliko navrata, a osobito na samom početku kampanje (opet putem Facebooka gdje se odvijao virtualni dijalog), Zajednička lista hrvatskih udruga koju je predvodio dr. Tomislav Stantić, pozivala je na formiranje zajedničke hrvatske liste na elektorskoj skupštini, no, do kraja kampanje odgovora s druge strane nije bilo. To je na kraju i rezultiralo pobjedom Hrvata nad Hrvatima, što je komentirala jedna od sagovornica.“

u Nišu V. Đurić rekao, o prenešenim ovlašćenjima nacionalnim savetima. Međutim, koliko ja vidim u novom sastavu nacionalnog saveta kod rusinske zajednice, više od polovine članova u novom sazivu (2014.) jesu osobe koje su bile članovi i u starom sazivu, što stručno-modernim tehnokratskim rečnikom kazano, memorijska inteligencija je na zavidnom nivou. Ali trebalo bi naučiti sve članove nacionalnih saveta komunikaciji sa javnošću i ohrabriti ih da se češće obraćaju javnosti svoje zajednice ali i široj javnosti.“ I dalje, još konkretnije: „Učiti ih transparentnosti u radu, predočiti im stanarde transparentnosti i neko već jedanput mora istražiti koliko se para u Srbiji po svim linijama izdvaja za nacionalne manjine. To bi svaki član nacionalnog saveta morao znati. Ne samo za svoj nacionalni savet nego za sve nacionalne savete ali i za sve manjine. Novac koji se izvaja za rad nacionalnih saveta je samo deo budžeta koji se izdvaja za manjine.“

Gotovo da je suvišno reći da je politički život nacionalnih manjina, velikim delom konkretizovan kroz rad njihovih nacionalnih saveta, pod bitnim uticajem osobina političkog sistema i šireg političkog života Srbije. U svakom slučaju, autori ove studije prihvataju kao svoje gore predočene preporuke. Bez njihovog usvajanja i odgovarajuće primene nema daljeg poboljšanja položaja nacionalnih manjina u Srbiji.

Literatura:

Bakić, J., 2006: „Teorijsko – istraživački pristupi etničkoj vezanosti (*ethnicity*), nacionalizmu i naciji”, *Sociologija*, XLVIII /No. 3.

Belanger, S., Pinard, M., 1991, Ethnic movements and the competition model: some missing links, *American Sociological Review*, Vol 56, no.4, pp. 446-457

Gelner, E., 1997, *Nacije i nacionalizam*, Matica Srpska, Novi Sad

- Hechter, M., 1978, Group Formation and the Cultural Division of Labor, *American Journal of Sociology*, Vol. 84, No. 2, pp. 293-318
- Ilić, S., 2009a, Srbija između multietničnosti i multikulturalnosti, *Migracijske i etničke teme*, 25, no. 4: 363-386
- Ilić, S., 2009b, Leva kritika multikulturalizma, *Habitus*, 10, No. 16:7-16
- Ilić, S., 2010, Multikulturalne politike u Srbiji – od debata do praktičnih politika, u: D. Babić, D. Župarić-Ilić, (ur.) *Nacionalne manjine kao faktor stabilnosti u međunarodnim odnosima Hrvatske i Srbije*, Zbornik radova sa Znanstvenog skupa održanog u Zagrebu 16. listopada 2009, Zagreb: Institut za migracije i narodnosti
- Ilić, S., Keveždi, M., Vukojičić, S., Zvijer, N., Manić, Ž., Jadžić, M., Ilić, V., 2012, Posmatranje etničkih elita u Vojvodini, *Politikon*, I, No. 1:135-152
- Lošonc, A., 2003, Multikulturalnost i etnokulturalni diverzitet s osvrtom na Srbiju, u: *Demokratija i multikulturalnost u jugoistočnoj Evropi*, Beograd: Centar za istraživanje etniciteta
- Lošonc, A., 2007, Aspekti teritorijalnih i kulturnih autonomija: za i protiv, *Habitus*, 14: 21-36
- Kimlika, V., 2002, *Multikulturalno građanstvo (Liberalna teorija manjinskih prava)*, Novi Sad: Centar za multikulturalizam
- Merton, R.K., 1979, *O teorijskoj sociologiji*, Zagreb: CDD
- Podunavac, M., 2000, "Liberalizam i multikulturalizam" - *Filozofija i društvo*, XVII:77-92
- Poole, S. M. and J. P. Folger, 2009, Modes of Observation and the Validation of Interaction Analysis Scheme, in: Klaus Krippendorff and Mand ary Angela Bock (Eds), *The Content Analysis Reader*, Los Angeles: Sage, pp. 367-375
- Smit, E., 2010, *Nacionalni identitet*, Čigoja štampa, Beograd
- Stacey, M., 1969, *Methods of Social Research*, Oxford, London, Edinburgh, New York, Toronto, Sydney, Paris, Braunschweig: Pergamon Press
- Vučinić-Nešković, V., 2013, *Metodologija terenskog istraživanja u antropologiji*, Beograd: Srpski genealoški centar: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta
- Yin, R. K., 2003, *Case Study Research: Design and Methods*, Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage

Recenzija dr Jove Bakića

Odmah na početku treba reći da se radi o za nevladine organizacije netipičnom izveštaju o izborima za nacionalne savete nacionalnih manjina u Srbiji. Ovde se radi pre o naučnom nego o nekom uobičajenom izveštaju nevladine organizacije. Pa ipak, cilj CRCD-a, u potpunosti je ispunjen. Pokazalo se da primenjena nauka u rukama vrhunski obrazovanih i naučno spremnih, iskusnih i intelektualno radoznalih istraživača, može samo pogodovati dostizanju teorijski relevantnih ishoda i praktično primenljivih preporuka. Možemo se samo nadati, iako bez previše oduševljenja (pošto su kvaliteteti i interesi političkog dela oligarhije u Srbiji isuviše dobro poznati), da će bar neka saznanja iz ovog istraživanja biti primenjena u srbijanskoj i napose vojvođanskoj političkoj praksi.

U istraživanju je primenjen metod posmatranja s učestvovanjem, a u tom cilju su angažovani vrhunski obučeni stručnjaci, pa već to odvaja ovaj Izveštaj od velike većine drugih. No, još značajniji od te činjenice su rezultati do kojih se primenjenim metodom došlo. Naime, primenjeni metod prevashodno zavisi od predmeta i cilja istraživanja, a zatim i od dostupnosti određenog profila istraživača koji bi ga mogli pravilno primeniti. U ovom istraživanju se jasno opaža usklađenost metoda istraživanja s prethodno odabranim predmetom i ciljem, te sa pažljivo odabranim istraživačima. Otuda ne iznenađuje da se došlo do izuzetno zanimljivih ishoda istraživanja.

Predočena je svojevrsna mikro-politička situacija u Srbiji. Belodano je da su u nacionalno manjinskim zajednicama preslikane ne samo sve boljke političkog sistema u Srbiji, već da se, usled sveopšte partokratije, bazirane na političkom kapitalizmu, ni izbori za nacionalne savete nacionalnih manjina ne mogu održati bez dominantnog uticaja političkih stranaka. Time se u velikoj meri, kako argumentuju autori Izveštaja, obesmišljavaju izbori za nacionalne savete nacionalnih manjina, s obzirom da bi oni trebalo da se bave kulturnim, obrazovnim i jezičkim pitanjima. Umesto toga se u predizbornim kampanjama neretko priča o velikim nacionalnim temama o kojima nacionalni saveti nacionalnih manjina nemaju nikakvih nadležnosti. Razume se, takva situacija prevashodno škodi pripadnicima samih nacionalnih manjina, a zatim i

strankama koje navodno njihove interese štite. Drugim rečima, ono što je belodano na nivou Republike Srbije, vidljivo je i kada je reč o manjinama: političari su se, povezavši se prethodno s krupnim kapitalom, izdvojili kao svojevrсна oligarhija i ne haju za svoje birače, osim u predizbornim kampanjama. Ono što razlikuje nacionalne manjine od većine jeste činjenica da političari moraju peccati ljudske duše ne samo u vreme republičkih, pokrajinskih ili opštinskih izbora, već i u vreme izbora za nacionalne savete nacionalnih manjina. Utoliko je i oligarhijski društveni položaj manjinskih političara još prozirniji, naročito kada se upari s tendencijom uvezivanja sa strankama većinske nacije, što uzrokuje rast nezainteresovani za izbore uopšte i za izbore za nacionalne savete nacionalnih manjina posebno.

U svakom slučaju, mnogo je razloga da se ovaj saznavno vredni i praktično veoma upotrebljivi Izveštaj Centra za razvoj civilnog društva iz Zrenjanina o izborima za nacionalne savete nacionalnih manjina objavi u što više primeraka, naročito u manjinskim sredinama, jer se tako doprinosi raščaravanju politike u Republici Srbiji.

Recenzija dr Alpara Lošonca

Rukopis *Iza ogledala, o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, izborima 2014. i još ponečemu* je nastao u Centru za razvoj civilnog društva (CRCD) a povodom projekta Škola o manjinskim pravima i integraciji. Napominjem da je CRCD iskusna i oprobana organizacija koja je već sijaset puta dokazala kompetentnost u pogledu artikulacije manjinskih pitanja. Može se dodati da se ona konfrontirala i sa veoma teškim i nadasve intrigantnim pitanjima povodom pomenute oblasti. Najzad, ova organizacija pokazuje zavidni kontinuitet u pogledu bavljenja sa ovim pitanjima i u tome je jedna od onih organizacija u civilnom polju koja se može karakterisati istrajnošću. Uzimajući u obzir navedeno, imao sam već unapred visoka očekivanja u odnosu na rukopis, i nagoveštavam moju kranju ocenu ako kažem da su se ova očekivanja obistinila.

Prvo, tekst počinje sa postavljanjem metodološkog obrasca čime se baca svetlo na argumentativni postupak koji se sledi u toku teksta. Valja pomenuti da se postavljeni metodološki obrazac prati u toku celog teksta čime se dokazuje da je tekst napisan sa jasnim ciljevima a

sredstva se biraju shodno cilju. Posle toga se fiksiraju izborni rezultati za nacionalne savete da bi se pripremio teren za interpretaciju rezultata. Nadalje, intepretiraju se izlazni rezultati.

Drugi deo teksta se bavi sa društvenim kontekstom, tako sa izveštavanjem medija, te se posebno tretiraju konteksti bošnjačkog, bunjevačkog pitanja, te se poimaju tenzije sa Albancima, tretiraju se otpori spram postojećeg režima izbora u smislu bojkotovanja izbora od strane manjinskih subjekata. Posebna pažnja se priklanja partizaciji nacionalnih saveta, modusima upravljanja nacionalnim savetima, o različitim kritičkim refleksijama povodom nacionalnih saveta. Postavlja se inače neizbežno pitanje indiferentnosti ili zainteresovanosti, tematizuju su čak i zanemareni pripadnici datih nacionalnih manjina. Najzad na kraju teksta se pojavljuju i konkluzije koje iznose i kritička zapažanja u pogledu nastupa državnih organa tako i medija.

Tekst koji je pred nama ima nekoliko vrlina. Argumentacija teksta je transparentna, retorika je jasna. Tekst sasvim sigurno daje obuhvatan pregled o izborima nacionalnih saveta. Čitamo argumente koji ne registruju samo činjenice nego i tumače; oni ne prenose ionako znane činjenice nego kritički odmeravaju. Onaj ko se interesuje za manjinska pitanja u Srbiji izvesno je da se mora upoznati sa ovim tekstom. Iz nje se mogu izvući i teorijski i praktički zaključci, odnosno, i oni koji se teorijski bave sa manjinskom problematikom, ali i oni koji su participanti u praktičnoj sferi mogu da izvlače različite pouke. Shodno tome, bezrezervno podržavam publikaciju ovog rukopisa.